

Noored Eestis: nende olukord ja vajadused ning noortepoliitika hetkeseis

Eesti on põhjapoolseim Balti riik, piirnedes lõunas Lätiga, läänes ja põhjas Läänemerega ning idas Venemaaga. Haldusjaotuse mõttes on riik jagatud 15 maakonnaks ja 241 omavalitsuseks (39 linna ja 202 valda).

Pärast Nõukogude Liidu võimu alt vabanemist 1991. aastal alustas Eesti agressiivse majandusreformi protsessi, viies ellu äärmiselt liberaalset majanduspoliitikat, mida iseloomustasid madalad maksud, väike miinimumpalk ja väikesed töötuhüvitised (ent samas märkimisväärne kaitse töötusjäämise eest). Lisaks äritegevuse arendamise vähestele õiguslikele takistustele ja riigivara peaaegu täielikule erastamisele on see üliliberaalne reformiprotsess tugevdanud sotsiaalset tendentsi individualismi suunas, vähemalt majandusliku vastutuse valdkonnas.¹

Eestis oli Nõukogude Liitu kuulunud riikidest suurim tulu inimese kohta ning alates iseseisvuse saavutamisest on riik olnud stabiilne ja edukas. Alates 2001. aastast on Eesti SKT olnud keskmiselt 7,5% aastas, olles eriti kõrgel tasemel aastatel 2005 ja 2006 ehk pärast Euroopa Liiduga liitumist.² Majanduskasv on riigis ebaühtlane, olles suurim Tallinnas.³ Ehkki Eestis kasutusele võetud liberaalne majandusmudel on taganud jätkuvalt suure majanduskasvu, ei ole arengust tulenev tulu kõigi ühiskonnaliikmete vahel ühtlaselt jaotunud. Maailmapanga hinnangus teatati, et 2004. aastal Euroopa Liiduga liitunud riikidest oli Eestis vaesuse tase kõrgeim.⁴

Pärast taasiseseisvumist on Eesti olnud poliitiliselt stabiilne ja demokraatlikud institutsioonid on loodud. Suure vene keelt kõneleva vähemuse staatus on aga endiselt keerukas probleem. Ehkki viimastel aastatel on retoorika veidi leebemaks muutunud, toimusid venekeelse elanikkonna seas seni suurimad rahvarahutused 2007. aasta aprillis, mil Nõukogude sõduritele pühendatud mälestusmärgi teisaldamine kutsus esile protestid seoses venekeelse elanikkonna kohtlemisega.

Eesti oli üks esimesi riike, mis jõudis nn „teise demograafilisse üleminekuperioodi”, saavutades 1920. aastatel rahvastiku taastootmist välistava sündimuse taseme. Erinevalt teistest riikidest, mis samuti teise demograafilisse üleminekuperioodi jõudsid, ei esinenud Eestis (ega ka Lätis) pärast Teist maailmasõda beebibuumi.⁵ Seega oli Eestis madal sündimus enne kommunistlikku perioodi (mil sündimus jõudis aeg-ajalt rahvastiku taastootmist võimaldava tasemeni).

Pärast kommunistliku perioodi lõppu langes sündimus 1998. aastaks 2,2 lapselt naise kohta 1,28 lapseni. Alates 1998. aastast on sündimus stabiilselt kasvanud, jõudes 2006. aastal 1,55 lapseni naise kohta.⁶ Eesti perepoliitika põhieesmärk on suurendada sündimust rahvastiku taastootmist võimaldava tasemeni (2,1).⁷

¹ Lugege Eesti individualistlike ja kollektivistlike tendentside kohta A. Realo publikatsioonist (2003).

² Eesti Statistikaamet, <http://www.stat.ee/index.aw/section=188529>.

³ *Der Spiegel*, Tallinn, Estonia's wired capital. 29. august 2007.
<http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,502322,00.html>.

⁴ Maailmapank, *Social Assistance in Central Europe and the Baltic States*. 2007, lk 7.

⁵ K. Katus, A. Purr, L. Sakkeus, Transition to adulthood in Estonia. – Blossfeld *et al* (eds.), *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*. Routledge: Abingdon, 2005, lk 243.

⁶ Eesti Statistikaamet, <http://www.stat.ee>.

⁷ Sotsiaalministeerium, Family Benefits in Estonia. – *Factsheet January 2007*.

Noorte demograafia

Rahvaarv

2007. aasta algul oli Eesti rahvaarv 1 342 400 inimest, kellest 207 300 (15,5%) olid vanuses 15–24 aastat. Järgmistel kümnenditel noorte osakaal rahvastikus väheneb, nii et alla 10% Eesti elanikest on vanuses 5–14 aastat.⁸ Hiljem võib noorte osakaal taas suureneda, sest alates 2000. aastast on sündimus kasvanud. Eesti õigusaktide kohaselt loetakse noorteks 7–26aastasi isikuid, ent käesolevas ülevaates keskendutakse vanuserühmale 15–24 aastat, mis vastab noorte standardmääratlusele Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni süsteemis.⁹

Suur osa eestimaalastest (2005. aastal 183 000 erinevatesse vanuserühmadesse kuuluvat inimest) on väljarändajad, kes töötavad peamiselt Venemaal, Soomes ja Rootsis.¹⁰ Aastatel 1991–1994 emigreerus Eestist üle 70 000 venelase, ukrainlase ja valgevenelase (u 14% Eesti vähemusrahvustesse kuuluvatest inimestest).¹¹ Peaaegu 400 000 eestimaalast elab Tallinnas ja umbes 70% inimestest elab linnades. Üle 90% vene keelt kõnelevatest inimestest elab linnades. Tartus on erakordselt palju noori, kuna suur osa Tartu elanikest on üliõpilased.

Noorte liikuvus

Välismaal elamine on nooruse üks osa üha kasvava hulga eestimaalaste jaoks. Alates 2008. aasta märtsist, mil Eesti liitub täielikult Schengeni õigusruumiga, saab vaba liikumine võimalikuks ka kodakondsuseta isikute jaoks. Eesti noorsootöö valdkonnas on rahvusvaheline noorsootöö asjaomase süsteemi lahutamatu osa. Riigieelarvest toetatakse kahepoolseid rahvusvahelisi suhteid noorsootöötajate ja vastavate ametiasutuste vahel, seda eriti Balti riikides ja Põhjamaades. Mõned noorterühmad püüavad juhtida noorte tähelepanu rahvusvahelise tegevuse, reisimise ja õppimise võimalustele ning Eesti Noorteühenduste Liit toetab oma liikmeid võrgustike loomisel Euroopa tasandil, koolitustel osalemisel ja vabahariduse edendamisel.¹² Riiklikus kõrgharidusstrateegias märgitakse, et akadeemiline liikuvus ja rahvusvaheline koostöö on praegu ebapiisavad, ning seatakse eesmärgid välismaal tegutsevate Eesti magistrantide ja doktorantide ning Eestis tegutsevate välisriikide kodanikest akadeemikute ja üliõpilaste arvu kohta.¹³

Euroopa Liidu kodanikena on noortel eestimaalastel võimalus osaleda vabatahtlikus töös Euroopa Vabatahtliku Teenistuse programmi raames. Programmi Euroopa Noored Eesti büroo koordineerib Euroopa Vabatahtliku Teenistusega seotud tegevust.¹⁴ Vabatahtlikku tegevust toetavad ka vabaühendused nagu EstYES ja Tartu Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus (mis korraldab vabatahtlike tegevust ka

<http://www.sm.ee/eng/pages/index.html> (sotsiaalkindlustuse jaotis), vaadatud 16. oktoobril 2007.

⁸ Eesti Statistikaamet, <http://www.stat.ee>.

⁹ Noorsootöö seadus 1999, 1. peatükk, § 2 punkt 1.

¹⁰ World Bank Development Prospects Group, *Migration and Remittances in Estonia*. 2005.

<http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1181678518183/Estonia.pdf>.

¹¹ Kara Brown, Indiana Ülikool, *Integration through Education? The Russian-Speaking Minority and Estonian Society*. <http://www.indiana.edu/~isre/NEWSLETTER/vol6no2/brown.htm#6>.

¹² Eesti Noorteühenduste Liidu tegevuskava 2006–2007, lk 5; külastusaegne kohtumine.

¹³ Eesti kõrgharidusstrateegia, <http://www.smartestonia.ee/public/files/HE%20strategy.doc>, punkt 1.4.

¹⁴ http://europa.eu/youth/volunteering_-_exchanges/european_voluntary_service/index_ee_en.html.

Eestis).¹⁵ Riigisiselt korraldab MEIS eesti ja vene keelt kõnelevate noorte vahetusi erinevate linnade vahel. Kuna kohapeal võimalused puuduvad, on vene keelt kõnelevad noored eriti huvitatud noorte liikuvuse programmides osalemisest.¹⁶

Noorte sotsiaalmajanduslikud tingimused

Haridus

Eestis elab väga kõrge haridustasemega rahvas. See on ajaloo vältel nii olnud ja ka nüüd kasvab kõrgkoolidesse astuvate noorte arv pidevalt. Samas teeb muret asjaolu, et alates 2000. aastast on koolist enne keskhariduse saamist lahkuvate noorte osakaal koguni 12–14%.¹⁷ Eesti noortele kehtib koolikohustus alates seitsmendast eluaastast (omandada tuleb põhiharidus). Pärast põhikooli lõpetamist on võimalik omandada keskharidus, õppides kolm aastat akadeemilises gümnaasiumis või 1–3 aastat kutsekoolis.

Kõiki Eesti koole finantseeritakse riigi poolt õpilaste arvu järgi, ent on ka erakoole, kus tuleb maksta lisatasu. Eestis on ka mõned nn eliitkoolid, mis ei ole erakoolid, kuhu on raske pääseda, ent mis tagavad oma õpilastele paremad võimalused: vaid väike osa üliõpilasi saab riiklikku õppestipendiumi ning ebaproportsionaalselt suur osa neist on kõrgkooli tulnud 10–15st nn eliitkoolist. Üliõpilaste esindajad väljendavad muret haridussüsteemi sotsiaalmajandusliku ebavõrdsuse pärast, mis saab alguse juba enne kõrgkoolide tasandit.¹⁸

Nagu paljudes Euroopa riikides, on eelistused nihkunud kutsehariduselt akadeemilise hariduse suunas, mis tähendab seda, et füüsilist tööd ei peeta heaks karjäärivalikuks (vaatamata oskustööjõu vähesusest tulenevatele kõrgetele palkadele). Osalt seetõttu on viimastel aastatel palju investeeritud kutseharidusse (59%line investeeringute kasv infrastruktuuri aastatel 2005–2006). Tänu investeeringutele, kutseõppeprogrammide sisseviimisele keskkoolide õppekavadesse ja kutsehariduse populariseerimiseks korraldatavatele kampaaniatele on kutseõppeasutuste kasuks otsustavate noorte arv esialgu kasvanud.¹⁹

Pärast keskkooli lõpetamist on noortel võimalik omandada kõrgharidus kas ülikoolis või rakenduskõrgkoolis. Ülikooliharidust reformiti aastatel 2002–2003 kooskõlas Euroopa kõrghariduse standardiseerimise Bologna protsessiga. Kõrgkoolidesse vastu võetud noorte arv on aastatel 1995–2007 kasvanud 191 üliõpilaselt 10 000 elaniku kohta 507 üliõpilaseni 10 000 elaniku kohta.²⁰ 2005/2006. õppeaastal oli õppekeel kõrgkoolides 88,4% tudengite puhul eesti keel, 10,1% tudengite puhul vene keel ja 1,5% tudengite puhul inglise keel.²¹

Kuigi muret tekitab asjaolu, et tööturg ei suuda vastu võtta paljusid spetsiifiliste

¹⁵ Noortevahetuse Arengu Ühing EstYES, www.estyes.ee/index.php?loc=34&lang=2; Tartu Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus, www.vabatahtlikud.ee.

¹⁶ Kohtumine programmi Euroopa Noored Eesti büroo ja vabaühenduste esindajatega.

¹⁷ REITOX / European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, *Estonia 2006 National Report*, lk 43.

¹⁸ Kohtumine vabaühenduste esindajatega / Eesti Üliõpilaskondade Liit.

¹⁹ Eesti tööhõive ja majanduskasvu tegevuskava täitmise aruanne 2005–2007, Tallinn 2006, http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/nrp/ET_nrp_en.pdf, lk 28.

²⁰ Eesti Statistikaamet, <http://www.stat.ee>.

²¹ Briti Nõukogu, <http://www.britishcouncil.org/eumd-information-background-estonia.htm>.

oskusteta koolilõpetajaid, on töötute hulk siiski kõrgharidusega inimeste seas väiksem kui keskharidusega inimeste seas ja oluliselt väiksem kui põhiharidusega inimeste seas. Kõrghariduspoliitika kujundamisel lähtutakse selgelt veendumusest, et õppekavad peavad peegeldama tööturu vajadusi ning et riigis on liiga palju kõrgkooli.²² Kõrgkoolides õppivad noored tajuvad survet asuda õppimise kõrvalt tööle ja paljud teevadki seda; magistriõpingud on sageli liigendatud nii, et tudengitel oleks võimalik õppimise kõrvalt täiskohaga tööd teha.

Noorte seas teadustöö populariseerimisele suunatud jõupingutuste tulemusena on teaduse ja tehnika erialade lõpetajate arv võrdsustunud ELi keskmisega, kusjuures naissoost lõpetajate arv teaduserialadel on Euroopa suurim.²³ Valitsus käsitleb loodusteadusi ja tehnoloogia-erialasid Eesti nišina ELi haridusturul.

Alg- ja põhihariduse (1.–9. klass) õppekavade kohaselt õpetatakse inimeseõpetuse kui kohustusliku õppeaine raames **seksuaal- ja soojätkamishügieeni**. Gümnaasiumis (10.–12. klass, ei ole kohustuslik) võivad õpilased valida psühholoogia ja pereplaneerimise aine vahel. 2007. aastal lõpetanud õpilastest valis 38% pereplaneerimise ja 62% psühholoogia (ehkki pole selge, kas kõikides koolides on õpetajaid, kellel on mõlema aine õpetamise ettevalmistus). Kuigi inimeseõpetus on kohustuslik, on seksuaal- ja soojätkamishügieeni õpetus ebakindel ja ebaühtlase tasemega; õpetajad ei ole valmis ainet üksikasjalikult õpetama ja sellele ainele on kooliametnike poolt liiga vähe aega jäetud.²⁴ Kutsekoolide õppekavades sisaldub kutseõppe kõrval inimeseõpetuse ainekava, mis hõlmab nii psühholoogiat kui ka pereplaneerimist, kuid seksuaal- ja soojätkamishügieeni asemel keskendutakse pigem suhetele ja laste eest hoolitsemisele. Jällegi sõltub koolist ja õpetajast, kas ja kuidas seksuaal- ja soojätkamishügieeni küsimusi tundides käsitletakse. „Pehmemate“ teenuste osutamisel tehakse märkimisväärsed jõupingutusi kolmanda sektori kaasamiseks, kus võimalik. See tendents on eriti ilmne noortele seksuaal- ja soojätkamishügieeni õpetamise valdkonnas, kus on mitu head näidet vabaühenduste poolt pakutava õppe kohta. Organisatsioon Living for Tomorrow peab koolides seksuaalkasvatuse loenguid, kasutades noortelt noortele õpetamise meetodeid ja käsitledes soolise võrdõiguslikkuse küsimusi, aga ka inimkaubitsemisega seotud riske.²⁵ Alates 2004. aastast korraldab mittetulundusühing Persona Tartu maakonna 12–14aastastele noortele tervislikke eluviise käsitlevat ühenädalast koolitust. Koolitusel antakse teavet tervise erinevate aspektide kohta, käsitletakse sõltuvusi ja halbu harjumusi, aga ka treenimist ja tervislikke söömisharjumusi. Samuti aidatakse noortel arendada otsustamise ja eakaaslastega suhtlemise oskusi, muu hulgas seksuaalsuse ja suguühenduse teemadel, ning käsitletakse suhete erinevaid liike. Koolitust juhivad 18–23aastased noored, kelleks on sageli meditsiini- või sotsiaalerialade üliõpilased. Koolitust korraldatakse koolide tellimusel, korraga annavad tundi kaks inimest ja iga päev antakse kaks tundi. Vaatamata sellele, et need koolitused on populaarsed ja hästi „sisse töötatud“, on nende rahastamine aastast aastasse ebastabiilne; see asjaolu piirab korraldajate võimalusi programmi laiendada. Ehkki vabaühenduste pakutav õpe on enamasti väga kvaliteetne, ei ole vastavates tundides osalemine õpilastele sageli kohustuslik. Samuti ei toimu neid tunde kõikides koolides. Sotsiaalministeeriumi tervishoiuosakond tegeleb tervisehariduse miinimumstandardite koostamisega. Osakonna esindajad on seisukohal, et pereplaneerimise õppeaine tuleks muuta koolides kohustuslikuks. Vaatamata viimastel aastatel toimunud heale koostööle ei ole see valdkond siiski haridus- ja teadusministeeriumi prioriteet.²⁶ Ka ei ole õpilaste omavalitsused väljendanud erilist muret vastavate tundide puudumise pärast.²⁷

²² Kõrgharidusstrateegia 2006–2015, lk 2–3.

²³ Kohtumine vabaühenduste esindajatega. Vt ka www.lft.ee.

²⁴ Kohtumine ja kirjavahetus sotsiaalministeeriumi, Tervise Arengu Instituudi ja Eesti Seksuaaltervise Liidu esindajatega. Vt ka Rahvusvahelise Pereplaneerimise Föderatsiooni (International Planned Parenthood Federation) 2006. aasta aruande *Sexuality Education in Europe* lk 39–40.

²⁵ Kohtumine haridus- ja teadusministeeriumi noorteosakonna esindajatega.

²⁶ Kohtumine sotsiaalministeeriumi ja Tervise Arengu Instituudi esindajatega.

²⁷ Kohtumine haridus- ja teadusministeeriumi noorteosakonna esindajatega.

Väärrib märkimist, et ka noorsootöötajate tehtav teavitustöö seksuaalküsimustes ei ole kuigi usaldusväärne – kohtumiste käigus mainiti mitmel korral, et enamik noorsootöötajaid käsitleb seksuaal- ja soojätkamishügieeni teemat harva, kui üldse. Ühel kohtumisel meenutati naljakat seika kohaliku omavalitsuse noorsootöötajate kokkusaamiselt, kus märgiti, et ajakiri Cosmopolitan tundub olevat noortele peamine seksuaalhariduse allikas. Kõigis kolmes noorsootöölalast õpet pakkuvas asutuses puudub kohustuslik seksuaal- ja soojätkamishügieeni õpetus.

Tööhõive ja töötus

Töötuse määr on Eestis suhteliselt madal; 2007. aasta teises kvartalis oli see 5% ehk kaks korda madalam kui 2002. aastal.²⁸ Noorte seas on töötuse määr keskmiselt kaks korda kõrgem kui kogu rahvastiku seas üldiselt; 2006. aastal oli see 12% (10% noorte meeste ja 14,7% noorte naiste seas; kogu rahvastiku töötuse määr oli 5,9%).²⁹ UNECE statistika kohaselt on töötuse määr tööturul olevate 15–19aastaste seas oluliselt kõrgem (ehkki absoluutarv on väike, kuna sellises vanuses noori on tööturul vähe).³⁰

Mitte-eestlased on eestlastega võrreldes veidi tõenäolisemalt pikka aega töötud. Samas on töötud mitte-eestlased märkimisväärselt altimad oma raskustest teada andma kui töötud eestlased (vastavalt 65% ja 36%, kusjuures mitte-eestlaste puhul ei ole see osakaal vähenenud, eestlaste puhul aga on).

Tööturualane ettevalmistus on üks Eesti noortepoliitika raames arendatava „sotsiaalse pädevuse” põhieesmärgi (vt näiteks tööhõive ja majanduskasvu tegevuskava täitmise aruannet³¹). Ehkki paljude meetmete näol on mingis mõttes tegemist tööturualase ettevalmistusega, on ainsaks konkreetseks vahendiks selle eesmärgi saavutamisel töömalevate süsteem: tegemist on Eesti Noorsootöö Keskuse ja kohalike omavalitsuste korraldatavate malevatega, mille raames noored osalevad näiteks põllumajanduse ja ehitustööga seotud projektides, töötades tervislikes tingimustes õues ja saades oma töö eest tasu. Umbes 20% malevate puhul elavad noored koos kolm nädalat, ent enamiku malevate puhul (tavaliselt linnades või linnade lähedal) lähevad nad ööseks koju. Malevate organiseerimine väljaspool linnu on Tallinna malevakorraldajate peamine eesmärk. Vaatamata võimalustele teenida raha erasektoris, osales 2007. aastal kogu Eestis tegutsevates malevates 6500 noort, sh 1500 Tallinnas. Kaks kolmandikku malevlastest kinnitavad, et eelistavad malevat tänu võimalusele leida uusi sõpru ja teenida oma raha.³²

Programmi Euroopa Noored Eesti büroo käsitleb alates 2007. aastast noori töötuid ühena oma prioriteetsetest sihtrühmadest, kuna peab noorte tööhõivevalmiduse suurendamise seisukohalt vabaharidust noorsootöö oluliseks toetavaks elemendiks. Büroo on käivitanud pikaajalise riikliku strateegia, mis hõlmab tööhõiveteenuste valdkonnas noortega töötavate spetsialistide koolitust ning töötute noorte teavitamist ja nõustamist ELi programmis Euroopa Noored ja riiklikes noorsootöö süsteemides osalemise vallas.

Noorte tegevustes ja noorsootöös osalemist aga ei väärtustata kuigivõrd ning seda ei edendata ka tasemekoolituse süsteemi raames. Taoline tegevus ei leia ka eriti äramärkimist noorte CVdes. Eesti praeguse poliitika eesmärk on nn Noortepassi kaudu soodustada vabahariduse tunnustamist tööandjate poolt nii riigisiselt kui ka

²⁸ Eesti Statistikaamet, <http://www.stat.ee/index.aw/section=188546>.

²⁹ Eesti Statistikaamet, <http://www.stat.ee>.

³⁰ UNECE statistika Internetis, <http://w3.unece.org/pxweb/Dialog/>.

³¹ Eesti tööhõive ja majanduskasvu tegevuskava täitmise aruanne 2005–2007, 2006, lk 29.

³² Kirjavahetus Sihtasutusega Õpilasmalev.

Euroopa tasandil.³³ 2006. aasta aruandes Euroopa Komisjonile, milles käsitleti vabatahtlikku tegevust noorte seas, märgitakse: „Haridus- ja teadusminister on eesmärgiks seadnud vabaharidusliku koolituse süsteemide kinnitamise ... koostöös ülikoolidega.”³⁴ Seeläbi loodetakse saavutada suurem huvi vabatahtliku töö ja muude mitteformaalsete tegevuste vastu. Selleks tuleb aga veel luua sidemeid tööandjate organisatsioonidega. Need meetodid, millega tunnustatakse senisest enam noorte saavutusi, võivad olla kasulikud, ent ei asenda siiski töökohtade loomist.

Vaesus

Maailmapanga hinnangu kohaselt oli uutest Euroopa Liiduga liitunud riikidest Eestis vaesuse tase 2003. aastal kõrgeim³⁵ (18%, 1997. aastal üle 37%³⁶). Tervise Arengu Instituut teatas, et 2004. aastal elas 25% rahvastikust allpool absoluutset vaesuspiiri, kusjuures üks kolmandik neist olid alla 16aastased lapsed.³⁷ Seoses sissetulekute kasvuga ja laste arvu vähenemisega peredes on vaesuses elavate laste arv vähenenud (47%lt 1997. aastal 34%ni 2002. aastal³⁸). 2001. aastal elas allpool vaesuspiiri 20% 16–24aastastest noortest.³⁹

Ajavahemikul 1999–2004 vähenesid kulutused miinimumsissetulekute tagamise programmidele 0,41%lt SKTst 0,17%ni SKTst.⁴⁰ Sotsiaalse kaitsega seotud hüvitised on Balti riikides ELi madalaimad (ligikaudu 13% ehk alla poole EL-15 keskmisest).⁴¹ Eestis on vaesusel teatav rahvuslik mõõde: Ida-Viru maakonnas, kus valdavalt elavad vene keelt kõnelevad inimesed, makstakse kõige rohkem toimetulekutoetusi (see on seotud asjaoluga, et töötuse määr on venekeelsete elanike seas eestlastega võrreldes märkimisväärselt kõrgem⁴²).

Sooline võrdõiguslikkus

Külastuse käigus märgiti mitmel puhul, et Eesti on äärmiselt patriarhaalne ühiskond. Sellele vaatamata ei näi noored naised üldiselt soolise ebavõrdsuse probleemi tajuvat – olukordades, kus nad võiksid pidada end diskrimineerimise ohvriteks, peavad nad takistusi tõenäolisemalt pigem isiklikeks takistusteks. Selline suhtumine on valdav hoolimata viljakas eas naiste jätkuvast diskrimineerimisest tööturul.⁴³ Nooremad naised on vähem huvitatud soolise võrdõiguslikkusega seotud küsimustest ning peaaegu kõik naised, kes selliseid küsimusi käsitlevatel nõupidamistel osalevad, on üle 30aastased.

Soolise võrdõiguslikkuse seadus jõustus 1. mail 2004 ja selles on soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks ette nähtud mõned ajutised meetmed. Naiste diskrimineerimise likvideerimise komitee (CEDAW komitee) tunneb muret selle

³³ Kohtumine programmi Euroopa Noored Eesti büroo esindajatega.

³⁴ *Estonian National Report Concerning the Priority of Voluntary Activities Among Young People*, 7. küsimus.

³⁵ Maailmapank 2007, lk 7.

³⁶ ÜRO Arenguprogramm, Maailmapank, <http://www.un.lv/download/pover/povertyinEstonia.pdf>, lk 1.

³⁷ Tervise Arengu Instituut, *Public health situation in Estonia*, <http://www.tai.ee/?id=4073>.

³⁸ Jüri Kõre, Tartu Ülikool, FAFO seminar 2005. aasta juunis, http://www.fafo.no/Oestforum/Estland/juri_kore.pdf, lk 20.

³⁹ Jüri Kõre, 2005, lk 33.

⁴⁰ Maailmapank, *Social Assistance in Central Europe and the Baltic States*. 14. veebruar 2007, http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/EU8_SocAssist_Feb07.pdf, lk 56.

⁴¹ Samas, lk 55.

⁴² Eesti Statistikaamet, <http://www.stat.ee>.

⁴³ Kohtumine Avatud Eesti Fondi esindajatega.

pärast, et soolise võrdõiguslikkuse seaduse täitmise jälgimiseks nimetatud volinikul on tõhusaks tegevuseks liiga palju tegemist muude küsimustega, arvestades, et võrdsuse kõikide aspektide jälgimine on koondatud ühte institutsiooni.

15–24aastaste naiste seas on töötuse määr meestega võrreldes oluliselt kõrgem (samas kui vanuserühmas 25–49 aastat on töötuid mehi ja naisi peaaegu võrdselt).⁴⁴ Lisaks on Eestis soost tingitud palgaerinevus Euroopa suurim – 2005. aastal moodustas see üle 25%. Alla 30aastaste puhul on naiste palgaerinevus väikseim (2005. aastal 18,2%) ja vanuserühmas 30–39 aastat on see suurim.

Vaatamata naiste kõrgemale haridustasemele, saavad palgaerinevused ja märkimisväärne valdkondlik tööjaotus alguse alates tööturule sisenemisest ja kestavad läbi elukestva õppe protsessi. Mitteametlikus sektoris tehtava töö kohta on vähe teada.⁴⁵ Akadeemilistes asutustes moodustavad naised bakalaureuse- ja magistriõppe tudengitest enamuse ning doktoritest ligikaudu poole, ent vähesed neist töötavad õppejõududena.⁴⁶

Ebavõrdsus johtub erinevatest teguritest, milleks muu hulgas on valdkondlik tööjaotus ja naiste (tegelik või eeldatav) puudumine tööturult. Oma osa on ka väljakujunenud suhtumisel naiste töösse ja palgasse – ühest uuringust ilmnes, et veerand naistest (ja 43% meestest) on arvamusel, et meeste palgad peaksid olema naiste palkadest suuremad.⁴⁷ CEDAW komitee märkis, et Eestis ei mõisteta soolise võrdõiguslikkuse kontseptsiooni kuigivõrd ning patriarhaalsed hoiakud ja stereotüübid on visad kaduma.⁴⁸ Naised on oluliselt rohkem valmis asuma tööle, mille puhul nõutav haridustase on nende omandatud haridustasemest madalam.⁴⁹ ELi programmi EQUAL raames toetati aastatel 2005–2007 Viljandi maakonnas ellu viidud projekti, mille eesmärk oli tuua noored emad tööturule.⁵⁰

Eesti ühiskonnas on endiselt probleemiks naistevastane vägivald, mis hõlmab nii koduvägivalda kui ka inimkaubitsemist. 2008. aastaks koostatakse koduvägivalla tõkestamise riiklik tegevuskava, mis hõlmab eri valdkondi (kohtuliku karistamise tõhustamine, andmete kogumise edendamine, vabaühenduste tegevus).⁵¹ Viimase viie aasta jooksul on teadlikkus naistevastasest vägivallast märkimisväärselt kasvanud muu hulgas tänu teavituskampaaniatele ja meedias toimunud aruteludele. Samas tuleb märkida, et kui eestikeelses meedias nähakse naistevastases vägivallas sotsiaalset probleemi, siis venekeelses meedias see teema eriti kajastamist ei leia.⁵² Koduvägivalla ohvritele on nüüdseks rajatud kolm varjupaika Tartus, Tallinnas ja Kohtla-Järvel. Ebaselge on, kas neist varjupaikadest piisab. Ühe

⁴⁴ Eesti Statistikaamet, <http://www.stat.ee>.

⁴⁵ Naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise komitee (Committee for the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women), kokkuvõtvad kommentaarid Eesti kohta, <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/39sess.htm>, punkt 22.

⁴⁶ Kohtumine Avatud Eesti Fondi esindajatega.

⁴⁷ Euroopa Elu- ja Töötingimuste Parandamise Fond (European Foundation for the Improvement of Living and Working conditions), *Widening of the gender pay gap in Estonia*, aprill 2007, www.eurofound.europa.eu/ewco/2007/01/EE0701029I.htm.

⁴⁸ CEDAW komitee kokkuvõtvad kommentaarid Eesti kohta, punktid 8 ja 12.

⁴⁹ Eesti Statistikaamet, <http://www.stat.ee>.

⁵⁰ Viljandi Maavalitsus, <http://www.viljandimaa.ee/equal/?lang=eng>.

⁵¹ Euroopa Nõukogu inimõiguste komissari märgukiri Eesti Vabariigi Valitsusele: *Assessment of the progress made in implementing the 2004 recommendations of the Commissioner for Human rights of the Council of Europe*, www.lft.ee/tf.oigus/tf.failid/200787132829/Memorandum_to_Estonian_GO.doc (Wordi dokument), 11. juuli 2007.

⁵² Kohtumine Avatud Eesti Fondi esindajatega.

projekti raames, mida rahastas Avatud Eesti Fond, keskenduti politsei reageeringutele koduvägivalla suhtes. Projekti tulemusena tõhustati politsei registripidamist ja tähelepanu koduvägivalla suhtes ning julgustati naisi pöörduma politsei poole kiiremini.⁵³ Koduvägivallajuhtumite tõhusama arvestusega täidetakse mingil määral CEDAW komitee nõuet parendada naiste vastu suunatud vägivalla kohta andmete kogumist.⁵⁴

Eesti on üks Venemaalt lähtuva prostitutsiooni sihtriike (umbes 80% Eestis tegutsevatest prostituutidest on venekeelsed) ning üks Lääne-Euroopasse, eelkõige Soome ja Rootsi, suunatud prostitutsiooni lähtriike.⁵⁵

Aastatel 2006–2008 viiakse koostöös Põhjamaade ja Balti riikide partneritega ellu katseprojekti, mille eesmärk on edendada seksuaalse ekspluateerimise ohvrite turvalist tagasipöördumist ja ühiskonda lõimimist.⁵⁶ Venekeelsesse vähemusse kuuluvad noored naised on varmamad riigist lahkuma, ent vähem teadlikud võimalikust kaubitsemisohust.⁵⁷

Avatud Eesti Fondi naisteprogrammi eestvedajad on seisukohal, et soolise võrdõiguslikkusega seotud olukord on paranemas ja et ühiskonnas juurdunud patriarhaalsed väärtushinnangud muutuvad, kui rohkem noori naisi ja mehi teadvustavad enesele soolise võrdõiguslikkusega seotud küsimusi tänu kodu- ja välismaal saadavatele kogemustele.

Vene vähemus

Nõukogude ajal moodustasid venelased Eestis privilegeeritud rahvusrühma, kellele Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis kuulus nii kultuuriline iseseisvus kui ka eelisseisund. Ehkki suur osa vene keelt kõnelevaid isikuid lahkus pärast Eesti iseseisvumist, moodustavad venekeelsed inimesed ikkagi ligikaudu 29% rahvastikust (26% neist on venelased ning 3% moodustavad ukrainlased ja valgevenelased). Eesti rahvuskultuuri hakati pärast iseseisvumist jõuliselt kehtestama. Kõige ilmsemaks näiteks on eesti keele kui ainsa riigikeele kasutamise edendamine. Muutumine privilegeeritud vähemusest mitteprivilegeeritud (või diskrimineeritud) vähemuseks avaldas Eestis elavatele venelastele esialgu suurt mõju; muu hulgas avaldus see märkimisväärselt kasvanud enesetappude arvus⁵⁸. Ehkki sellised äärmuslikud näitajad on nüüdseks kahanenud, nähakse nimetatud muutuse mõju praegusel ajal suhtelises majanduslikus puuduses (sh kõrgemates vaesuse ja töötuse määrades), valimisõiguse puudumises ja väheses osaluses ühiskonnaelus.⁵⁹

Venekeelse elanikkonna ametlik kohtlemine oli paljude aastate vältel karistava iseloomuga; riigisisene retoorika koosnes ühelt poolt diskrimineerimise üle kaebamisest ja teiselt poolt assimileerumise nõudmisest. Kõige enam poleemikat on

⁵³ Avatud Eesti Fond, <http://www.soros.org/about/foundations/estonia/activities>.

⁵⁴ Naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise komitee, kokkuvõtvad kommentaarid Eesti kohta, <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/39sess.htm>, punkt 17.

⁵⁵ HEUNI / Martti Lehti, Trafficking in women and children in Europe. – *HEUNI raport nr 18*, <http://www.heuni.fi/uploads/to30c6cjxyah11.pdf>, lk 11.

⁵⁶ ⁵⁶ European Women's Lobby, http://www.womenlobby.org/site/1abstract.asp?DocID=1459&v1ID=&RevID=&namePage=&pageParent=&DocID_sousmenu=.

⁵⁷ Kohtumine Avatud Eesti Fondi esindajatega.

⁵⁸ Airi Värnik, Kairi Kõlves ja Danuta Wasserman (2004), Suicide among Russian in Estonia: database study before and after independence. – *BMJ* 2005; 330, 176–177.

⁵⁹ Airi-Alina Allaste, *Drug Cultures in Estonia – contexts, meaning and patterns of illicit drug use*. Tallinna Ülikooli Kirjastus: Tallinn, 2006, lk 12–13.

tekitanud asjaolu, et ranged eeskirjad jätsid paljud rahvusvähemustesse kuuluvad elanikud kodakondsusest ilma ja kõrgetasemeliste eesti keele nõuete tõttu, mida kodakondsuse saamiseks tuleb täita, on paljud vene keelt kõnelevad elanikud sisuliselt kodakondsuseta. 2003. aastal kirjutati:

„Võib öelda, et lõimumist tajutakse endiselt ühepoolsena. Lõimimisprogrammi rakendamisel pööratakse sallivuse edendamisele [...] ja etniliste erinevuste säilitamisele vähem tähelepanu, kui programmi tekstist välja lugeda võib. Selle asemel tunduvad ametivõimud lõimumist võrdsustavat vähemuste keeleõppega.”⁶⁰

Arvestades, et Eesti on eriomase kultuuriga väike riik, millel on keerulised suhted Venemaast naabriga, mis veel nii hiljuti Eesti elu üle valitses, võib Eesti kultuuri säilitamise soovi mõista. Ent olukord, kus venekeelne vähemus on jätkuvalt majanduslikult ebasoodsas olukorras ja erinevad kogukonnad on ruumiliselt üksteisest eraldunud, töötab tulevikuks veelgi enam probleeme.

Kodakondsuseksamit on nüüdseks mõnevõrra lihtsustatud ja mõned rühmad (näiteks eakad inimesed) on sellest vabastatud. Ehkki seisukoht, et mingit diskrimineerimist ei toimu, ei ole realistlik, arvasid inimesed, kellega külastuse käigus vesteldi, üldiselt, et eksami teeb ära iga inimene, kes kodakondsust saada soovib (vähemalt noored). Määratlemata kodakondsusega välismaalaste arv on aasta-aastalt vähenenud. 2006. aasta augustis oli selliseid inimesi 130 349 ning neist 17 975 (13,8%) olid vanuses 15–24 aastat ja 4687 (3,6%) olid vanuses 0–14 aastat.⁶¹

Lisaks sellele, et kodakondsuseta isikute arv on vähenenud, on dramaatiliselt muutunud ka rahvusvähemuste küsimuse üle toimuva diskussiooni olemus. Eesti poole retoorika, eriti ametliku poliitika ja ametlike avalduste poolest, on hiljutistel aastatel muutunud märksa järeleandlikumaks. Mitme teguri tõttu, muu hulgas ELi surve ja mure tulevase võõrtööjõu allika pärast, on vähemuste lõimimise (ennekõike eesti keele õppimise) põhjendused keskendunud mitte-eestlaste tööhõive- ja haridusvõimalustele. Nagu juba eespool märgitud, on kahepoolne lõimumine siiski hiljutine nähtus ja selle tegelikku saavutamist võib ehk näha tulevikus.

Vaatamata neile tooni ja hoiaku muutustele väljendas Amnesty International 2007. aasta veebruaris muret selle pärast, et Keeleinspeksioon (organ, mille ülesanne on jälgida eesti keele taset tööga hõivatud elanike seas) „töötab endiselt sotsiaalsele lõimumisele ja ühtekuuluvusele vastu”⁶². Nagu ka madalama staatusega sotsiaalmajanduslike rühmade liikmed üldiselt, on venekeelse elanikkonna liikmed äärmiselt aldis vaimse tervise häiretele.⁶³

Õppeaastal 2006/2007 õppis 20% õpilastest vene õppekeelega koolides (73% Ida-Viru maakonnas). Õppeaastal 1999/2000 oli vastav näitaja 28%, ametlike näitajate põhjal prognoositakse vene õppekeelega koolides õppivate õpilaste arvu

⁶⁰ M. Lagerspetz ja H. Vogt, Eestile pühendatud osa väljaandes *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*. 2003, lk 12. Tsiteerinud Allaste 2006.

⁶¹ Kirjavahetus kodakondsus- ja migratsiooniametiga. Vt ka Eesti kodakondsus- ja migratsiooniameti aastaraamatut 2006, http://www.mig.ee/downloads/312/aastaraamat_2006.pdf, tabel 5, lk 24.

⁶² Amnesty International, pressiteade 27. veebruar 2007, Estonia: Language police gets more powers to harass. <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR510012007?open&of=ENG-EST>. Vt ka 2006. aasta detsembri raportit *Linguistic minorities in Estonia: discrimination must end*. <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR510022006?open&of=ENG-EST>.

⁶³ Tervishoiuselts / Sotsiaalministeerium / Maailma Terviseorganisatsioon, 2005, *Cost-effectiveness of mental health interventions in Estonia*. [http://www.sm.ee/est/HtmlPages/mental_health_cost/\\$file/mental_health_cost.pdf](http://www.sm.ee/est/HtmlPages/mental_health_cost/$file/mental_health_cost.pdf), lk 9.

vähennemist õppeaastaks 2012/2013 veel 50% võrra.⁶⁴

1. septembril 2007 pidid vene õppekeelega keskkoolid alustama osaliselt õpet eesti keeles. Eialgu tuleb eesti keeles õpetada eesti kirjandust, ent koolid võivad otsustada õpetada eesti keeles ka teisi kohustuslikke aineid. Aastaks 2011 peab kuni 60% õppetööst vene õppekeelega keskkoolides toimuma eesti keeles. Tegemist on mitte-eestlastest lastevanemate „nõudlusest tulenevate” sammudega⁶⁵, mille eesmärk on valmistada vene noori ette õpingute jätkamiseks eesti keeles.⁶⁶ Üleminek eestikeelsele õppele on toimunud järk-järgult – eialgu oli see kavandatud aastaks 1997.⁶⁷ Ent isegi praeguses etapis nõutakse venekeelsetelt õpetajatelt valmisolekut ja pädevust õpetada erinevaid aineid eesti keeles, kusjuures on ebaselge, kas Eestis on piisavalt selliseid õpetajaid.

Üldise arvamuse kohaselt on vene keelt kõnelevatel inimestel ja eestlastel erinevad kultuurilised omadused ning see seisukoht peegeldub ka noorsootöös – Eesti erinevad noorsootööga tegelevad agentuurid viitavad erinevatele suhtlusmeetoditele neisse kahte rühma kuuluvate noortega lävimisel.⁶⁸ Paljud venekeelsed noored soovivad õppida välismaal, sageli Venemaal, ent ka Lääne-Euroopa riikides. Eestis õpib neist vähem, kui võiks eeldada. Statistika kõrgkoolide tudengite rahvusliku tausta kohta ei kuulu Statistikaameti kodulehel aadressil www.stat.ee esitatavate standardandmete hulka.

Toetamaks dialoogi erinevate kogukondade vahel, tegi programmi Euroopa Noored Eesti büroo 2007. aasta lõpul ettepaneku korraldada inimõigustealast koolitust korraga nii eesti kui ka vene keeles (näide kultuurierinevustel põhinevate eri suhtlusvormide kasutamise kohta). Programmi Eesti büroo kinnitusel on see ettepanek juba leidnud positiivset ja aktiivset vastukaja organisatsioonide seas, mis töötavad peamiselt venekeelsete noortega.

On olnud vähemalt üks näide Eestis elavate vene keelt kõnelevate noorte kohta, kes vaidlustavad Vene Föderatsioonis elavate venelaste arvamust, mille kohaselt Eesti riik kohtleb oma rahvusvähemusi halvasti, seda koguni Vene natsionalistliku noorteliikumise Naši foorumis.⁶⁹

Tervishoid

Ehkki Eesti on viimase viieteistkümne aasta jooksul kahtlemata jõukamaks muutunud, ei ole majandusedust mitte kõik võrdselt osa saanud ning ebavõrdsuse ja killustumise negatiivne mõju ilmneb tervisenäitajates. Positiivne on, et asjaomased ametiasutused tunnistavad avalikult mitmeidki rahvatervisega seotud probleeme, sealhulgas mõnuainete kasutamise, ärahoitavate vigastuste ja noorte inimeste suremuse kasvu. Vaesuse mõju eeldatavale elueale on dramaatiline: kõrgharidusega

⁶⁴ Haridus- ja teadusministeerium, *Numeric data for schools with Russian as the language of instruction*. 2007. <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=6228> (.ppt fail), slaid 4.

⁶⁵ Kara Brown, *Integration through education?*, 1997, <http://www.indiana.edu/~isre/NEWSLETTER/vol6no2/brown.htm>.

⁶⁶ Haridus- ja teadusministeerium, <http://www.hm.ee/index.php?048080>.

⁶⁷ Nii sätestati põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse 1993. aasta redaktsioonis.

⁶⁸ Näiteks vabatahtlike rühm EstYES ja programmi Euroopa Noored Eesti büroo. Viimane rakendab väga edumeelset lähenemist, julgustamaks venekeelsete noorterühmade osalemist oma tegevuses – vt allpool.

⁶⁹ Vt ajaveebi *Latvian Abroad*, 2. august 2007, <http://latvianabroad.blogspot.com/2007/08/estonians-russians-defending-estonia-in.html>, kus tsiteeritakse postimees.ee artiklit 30. juulist 2007, http://rus.postimees.ee/310707/glavnaja/za_rubezhom/20139.php.

meeste eeldatav eluiga on põhiharidusega meestega võrreldes 13,5 aasta võrra pikem. Tervise Arengu Instituudi väitel on vähekindlustatud rühmade tervisenäitajad ühed Euroopa Liidu halvimald.⁷⁰

Tervisekindlustus on korraldatud tööhõive kaudu ja riik katab töötutena registreeritud inimeste tervisekindlustuse. Väikesel osal elanikkonnast puudub tervisekindlustus (2005. aastal oli selliseid inimesi hinnanguliselt 7–10%⁷¹). Tegemist on enamasti täiskasvanutega, kes ei õpi ega tööta, ent neil on õigus saada erakorralist arstiabi. Külaskäigu raames saadud pealiskaudsetest andmetest ilmneb, et suur osa noori mehi loetakse olevat kehva tervise tõttu kohustuslikuks sõjaväeteenistuseks kõlbmatud. Samas viidati, et kehva tervist teeseldakse, pääsemaks sõjaväeteenistusest.

Mitmesuguste noortele mõeldud puhke- ja spordilaagrite kaudu edendavad noortepoliitika eest vastutavad organisatsioonid noorte seas tervislikke eluviise, enamasti südame-veresoonkonnale kasulike treeningute abil, ent ka otsese tervisehariduse pakkumise teel. Stressi, ärevuse ja muude vaimse tervise häirete all kannatavatel noortel on võimalik pöörduda kooli meditsiiniõe poole, suuremates koolides ka psühholoogi, arsti ja sotsiaaltöötaja poole. (Vt allpool ka integreeritud nõustamismudeli kohta.)

Seksuaal- ja soojätkamishügieen

Rahvatervise kõige murettekitavam aspekt on Eestis ilmselt seksuaal- ja soojätkamishügieeniga seotud probleemide vähene teadvustamine, samas kui muidu valitseb rahvatervisega seotud probleemide lahendamise puhul positiivne suhtumine.⁷² Võib ju olla, et seksuaal- ja soojätkamishügieeniga seotud probleemidega tegeletakse HIVi/AIDSiga tehtava töö raames, ent HIV-nakatunute suhteliselt suur arv ei peaks tähendama seda, et muude seksuaalterviseküsimustega ei pea tegelema. Tervisekasvatus on üks noorsootöö raames kehtestatud prioriteete,⁷³ ent külastuse ajal jäi mulje, et tegelikult moodustab tervisekasvatus – iseäranis teave seksuaal- ja soojätkamishügieeni kohta – harva igapäevase noorsootöö ühe osa. Iga kahe aasta järel kogutakse kogu riigis noorsoo HIVi uuringu raames põhjalikke andmeid noorte seksuaalteadmiste ja -käitumise kohta.⁷⁴

Vaatamata headele teadmistele sugulisel teel HIVi nakatumise riski kohta, teavad Eesti noored vähe teiste suguhaiguste vältimise meetodite kohta: iseäranis 14–18aastaste seas usub suur osa noori, et suguhaigusi aitavad vältida rasestumisvastased vahendid, mis ei ole kondoomid (suukaudsed rasestumisvastased vahendid, suguühete katkestamine, emakasisesed vahendid).⁷⁵ See viitab asjaolule, et HIVi ja muid sugulisel teel levivaid nakkushaigusi ei seostata kuigivõrd omavahel, mis osaliselt tuleneb keskendumisest HIVile pärast nakatunute

⁷⁰ Tervise Arengu Instituut, *Public health situation in Estonia*. <http://www.tai.ee/?id=4073>.

⁷¹ Jüri Kõre, 2005, lk 9.

⁷² Näiteks Tervise Arengu Instituudi kõikehõlmaval ja põhjalikul kodulehel on ainult üks viide sugulisel teel levivatele nakkushaigustele (ja sedagi HIViga seoses).

⁷³ Eesti noorsootöö kontseptsioon, punkt 1.2 (2).

⁷⁴ Tervise Arengu Instituut: www.tai.ee/failid/Youth_HIV_Study_2003.pdf, www.tai.ee/failid/Youth_HIV_Study_2005.pdf. 2007. aasta uuring on käimas ja andmed on kättesaadavad aasta lõpul.

⁷⁵ Lõhmus ja Trummal, *HIV/AIDS-related knowledge, behaviour and attitudes of young people in Estonia: brief survey report*, Tervise Arengu Instituut, Tallinn 2005. http://www.tai.ee/failid/Youth_HIV_study_2005.pdf, lk 12.

arvu plahvatuslikku suurenemist 2001. aastal. Ehkki ametlikus teabes tuleks viidata „sugulisel teel levivatele nakkushaigustele, sealhulgas HIVile”⁷⁶, probleem püsib. Küllastuse ajal ilmnes, et vaatamata teadmiste riskide kohta, kasutavad noored homoseksuaalsed mehed üha vähem kondoomi.⁷⁷

Alates 1994. aastast on **Eesti Seksuaaltervise Liit** korraldanud kogu Eestis mitme noortekliiniku tegevust, mis pakuvad noortele (peamiselt 15–24aastastele) seksuaal- ja soojätkamishügieeniga seotud teenuseid, sealhulgas nõustamist ja testimist. Nende kliinikute rahastamine on aastate vältel olnud ebastabiilne, ent 2002. aastal seati sisse head suhted Eesti Haigekassaga (riiklik kindlustus, mis nüüd rahastab ka uudset Internetis osutatavat nõustamisteenust), aga ka ÜRO Rahvastikufondi (UNFPA) ja Globaalse Fondiga. Teenusekasutajate arv on aasta-aastalt kasvanud, ent noored mehed moodustavad küllastajatest endiselt vähem kui 10% – see tuleneb osaliselt meeste seksuaaltervise asjatundjate puudumisest ja osaliselt noorte meeste endi soovimatusest.⁷⁸

Pärast taasiseseisvumist kasvas suguhaigustesse nakatunute arv järsult. Võrreldes 1990. aastate keskpaigaga on nakatunute arv nüüd palju väiksem (välja arvatud klamüüdia puhul⁷⁹), ent siiski märkimisväärselt suurem kui suuremas osas Lääne-Euroopas. Hoiakud seksuaal- ja soojätkamishügieeni ja sellega seotud õiguste suhtes on viimastel aastatel muutunud avatumaks, kuid niivõrd isiklikest asjadest ühiskonnas siiski laialt ei räägita. Nagu kogu Euroopas, on seksuaalhariduse kvaliteet kooliti suuresti erinev ning sõltub konkreetsetest õpetajatest ja kooli juhtkonna suhtumisest.⁸⁰ Noored, kellega küllastuse käigus kohtuti, avaldasid arvamust, et kondoomid ei ole meedias tabuteema, ent paljude õpetajate jaoks on eostumise ärahoidmise käsitlemine vastumeelt.

Aborti tehakse soovi korral kuni 12 nädala jooksul ja arsti soovitusel kuni 22 nädala jooksul. Naised, kes teevad aborti meditsiinilistel näidustustel, maksavad selle protseduuri eest teiste naistega võrreldes poole vähem.⁸¹ 2006. aastal tehti Eestis 9378 aborti, neist 3602 (38%) 15–24aastaste seas.⁸² Võrreldes 1991. aastaga on abortide arv poole võrra vähenenud. Abortide arv väheneb, ent CEDAW komitee väljendas 2007. aastal muret, et see on endiselt küllaltki suur. Komitee soovitas tugevdada meetmeid soovimatute raseduste ärahoidmiseks, sealhulgas rasestumisvastaste vahendite ja pereplaneerimist käsitleva teabe parema kättesaadavuse abil.⁸³

Abortide tegemist iseloomustab Eestis rahvuslik mõõde: 15–19aastased mitte-eestlased teevad kolmandiku võrra rohkem aborte kui nende eestlasest eakaaslased. Eestis noorte soojätkamishügieeni ja günekoloogia valdkonnas

⁷⁶ Kohtumine sotsiaalministeeriumi ja Tervise Arengu Instituudi esindajatega.

⁷⁷ Kohtumine vabaühenduste esindajatega.

⁷⁸ A decade of youth clinics in Estonia. – *Entre Nous* nr 58, 2004; teave Eesti Seksuaaltervise Liidult.

⁷⁹ Eesti Seksuaaltervise Liit, Youth friendly services in Estonia. Ettekanne 2006. aasta märtsis Ankaras toimunud sümposiumil, millel käsitleti noortesõbralikke seksuaal- ja soojätkamishügieeni teenuseid. http://sbu.saglik.gov.tr/.../sempozyum_dokumanlari_eng/sempozyum_sunumlari/2ndDay/05_Presentation_KaiHaldre_e.ppt, 8. slaid.

⁸⁰ IPPF European Network (Rahvusvahelise Pereplaneerimise Föderatsiooni Euroopa võrgustik), *Sexuality Education in Europe: a reference guide to policies and practices*, 2006, Brüssel, lk 39.

⁸¹ *BBC News*, Europe's abortion rules. 12. veebruar 2007, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6235557.stm>.

⁸² Eesti Statistikaamet, <http://www.stat.ee>.

⁸³ CEDAW komitee, 39. istung, kokkuvõtvad kommentaarid Eesti kohta, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/460/37/PDF/N0746037.pdf?OpenElement>, punktid 24–25.

töötavate inimeste sõnul on selle nähtuse põhjuseks „... tõenäoliselt seksuaalkultuuri erinevused ja erinev suhtumine rasestumisvastastes vahenditesse. Need järeldused näitavad, et me peame noortele suunatud nõustamisteenused kättesaadavaks tegema juba varases teismeeas ja et tõhustada tuleb nõustamistööd mitte-eestlaste seas.”⁸⁴

HIV/AIDS

Seda, et süstalde omavahelise jagamisega kaasneb HIVi nakatumise risk, teab enam kui 95% 14–29aastastest noortest.⁸⁵ Anonüümsete AIDSi nõustamiskliinikute poolt kogutud andmete kohaselt moodustasid süstivad narkomaanid 2001. aastal 90% uutest HIVi nakatunutest, 2002. aastal 72%, 2003. aastal 66%, 2004. aastal 52,5% ja 2005. aastal vaid 44%.⁸⁶ Seega võib arvata, et nüüd nakatutakse rohkem sugulisel teel. Noorte eestimaalaste teadmised selle kohta, kuidas vältida HIVi nakatumist sugulisel teel (kasutades alati kondoomi ning seksides ainult ühe ja nakatumata partneriga), on head ning suurenesid aastatel 2003–2005 märkimisväärselt. Sellegipoolest on noortel (80% 14–15aastastest, 58% 15–24aastastest) väärarusaamu HIVi leviku kohta igapäevaste kokkupuudete kaudu. 2005. aastal suhtus 35% 15–24aastastest sallivalt HIV-positiivsetesse; 2003. aastal oli selliseid noori 25%.⁸⁷

Pärast uute HIVi nakatanute arvu kõrgtaset 2001. aastal on uute diagnooside arv Eestis vähenenud (899 juhtumilt 2002. aastal 621ni 2005. aastal). Samas moodustasid 2005. aastal HIVi nakatunud Eesti elanikkonnast 1,3%, mis oli Euroopas suuruselt teine nakatanute osakaal (rohkem oli vaid Ukrainas). Pärast epideemia puhkemist on registreeritud kokku enam kui 5000 uut HIVi diagnoosi ja hinnanguliselt oli 2005. aastal HIVi nakatunute tegelik arv kaks korda suurem (10 000 variatsiooniulatusena 4800–32 000).⁸⁸

Ehkki süstivatest narkomaanidest HIVi kandjate arv on vähenenud, on narkomaania Eesti ühiskonnas endiselt probleemiks. Balti riikides on Euroopa Liidus kõige enam kinni peetavaid inimese kohta ja vanglad on neid paiku, kus riskantne narkootikumide tarbimine aset leiab. Eesti vanglatesse satub tulevikus eeldatavasti veelgi rohkem probleemseid narkomaane, kusjuures see tendents peegeldab olukorda ühiskonnas laiemalt. Kuritegude ennetamise ja ohjamise Euroopa instituut (European Institute for Crime Prevention and Control) soovib vanglates narkootikumide tarvitamise probleemiga tegelemiseks tagada spetsiifilised teenused ja personali koolituse.⁸⁹ Umbes 10% narkomaanidest kinni peetavatest on 18–21aastased ja 40% neist on 22–29aastased.⁹⁰

2005. aastal töötati välja uus riiklik HIVi ja AIDSi strateegia aastateks 2006–2015 koos tegevuskavaga aastateks 2006–2009.⁹¹ Lisaks ennetusmeetmetele, mille

⁸⁴ K. Toomet, K. Part, K. Haldre, A decade of youth clinics in Estonia. – *Entre Nous* (WHO Europe), nr 58, 2004, <http://www.euro.who.int/document/ENS/en58.pdf>, lk 6.

⁸⁵ Lõhmus ja Trummal, 2005, lk 11.

⁸⁶ Sotsiaalministeerium, <http://www.sm.ee/eng/pages/index.html>.

⁸⁷ Lõhmus ja Trummal, 2005, lk 18.

⁸⁸ Hinnanguline variatsiooniulatus: 0,6%–4,3%. UNAIDS 2006 *Aids epidemic update*.

http://data.unaids.org/pub/EpiReport/2006/09-North_America_Western_Central_Europe_2006_EpiUpdate_eng.pdf, lk 6/6.

⁸⁹ HEUNI / Morag MacDonald, A study of the health care provision, existing drug services and strategies operating in prisons in 10 countries from central and eastern Europe. – *HEUNI raport nr 23*. Helsingi, 2005, <http://www.heuni.fi/12542.htm>, lk 9, 18.

⁹⁰ REITOX / European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2006, lk 47.

⁹¹ Sotsiaalministeerium, <http://www.sm.ee/eng/pages/index.html>, HIVi jaotis.

sihtrühmaks on riskigrupid (näiteks süstivad narkomaanid ja seksitöötajad, kellest paljud on noored), keskendutakse kogu elanikkonnale suunatud HIVi ennetusmeetmete raames nimelt noortele.⁹² Tänu Globaalse Fondi projektile kasvas nende noorte arv, kellele anti HIVi ennetamise kohta teavet koolides (sealhulgas kutsekoolides) ja sõjaväes, 2004. aasta 5000 inimeselt 2007. aastaks peaaegu 80 000ni. Enam kui 23 000 noorele edastati teavet nn noorelt noortele haridusprogrammide raames.⁹³

HIVi/AIDSi ja narkomaania ennetamine on omavahel tihedalt seotud ning nendes valdkondades elluviidava ennetustegevuse eelarveid käsitletakse ühise rahaallikana.⁹⁴ Ebaselge on, kas sellisel lähenemisel on negatiivne mõju jõupingutustele, mille eesmärk on vähendada HIVi/AIDSi nakatumist muul viisil kui narkootikumide tarvitamise kaudu. Ühe osana AIDSi, tuberkuloosi ja malaaria vastu võitlemise Globaalse Fondi poolt 2005. aastal antud toetusest sai Eesti 180 600 eurot meetmete rakendamiseks, mille eesmärk on vähendada noorte riskikäitumist ja suurendada avalikkuse teadlikkust HIVi/AIDSiiga seotud küsimustest.⁹⁵ Neli vabaühendust vastutavad Eestis süstalde vahetamise eest, korraldades Ida-Virumaal 17 vahetuspunkti ja Harjumaal/Tallinnas 7 vahetuspunkti tegevust.

Noorte elustiilid, seksuaalsus ja liitude moodustamine

Eesti on Interneti laialdase kasutamise poolest tuntud; eriti kehtib see noorte kohta, mis ei ole ka üllatav. Suur osa vabast ajast veedetakse Internetis, erinevate sotsiaalsete võrgustike veebisaitidel ja muude interaktiivsete tegevuste seltsis. Reaalses maailmas on kaubanduskeskused populaarsed noorukite ajaveetmispaigad (mõned noorsootöötajad peavad kaubanduskeskustes kogunemist omaette tegevuseks ja suurekskasvamise osaks).

Külastuse ajal kirjeldati Eestit üldiselt kui reserveeritud ühiskonda, millest muu hulgas tuleneb, et seksist ja seksuaalsusest räägitakse teadlikult väga vähe. Ka poliitikat ei võeta kuigi sageli jutuks (see on pigem ebapopulaarne teema, nagu märgiti ühel kohtumisel); see võib peegeldada laiemat suhtumist poliitikasse kui millessegi, mida tavainimesed mõjutada ei saa. Külastuse ajal väljendati arvamust, et noortel ei ole poliitika jaoks kannatust, ei riiklikul ega ka kooli tasandil, kus on olemas mehhanismid õpilaste poolt taotletud projektide rahastamiseks. Märgiti, et sellel tasandil tähendab taotlemisprotsessi läbimine seda, et kooli juhtkond peaks projektile oma toetust avaldama võimalikult varsti pärast projekti ettepaneku esitamist, säilitamaks noorte huvi projekti vastu.

Noored eestimaalased tunnevad suurt survet saada hea haridus (enamasti tähendab see ülikooli astumist), leida tööd ja saada majanduslikult iseseisvaks. Rahvastiku vananemise kontekstis eeldatakse noortelt, et nad oleksid iseseisvad, vastutustundlikud ja sotsiaalselt aktiivsed.⁹⁶ Iseäranis 15–18aastaste jaoks võib ülikooli pääsemisega seotud mure olla oluline stressiallikas. Ülikooli astumisega kaasneb vajadus võtta õppelaenu; ühel meie külastuse raames toimunud kohtumisel kirjeldati „võlatsükli”.⁹⁷

⁹² Tervise Arengu Instituut, <http://www.tai.ee/?id=4043>.

⁹³ *Global Fund Grant Performance Report*, mai 2007, www.theglobalfund.org/search/docs/2ESTH_85_189_gpr.pdf, lk 3–5. Muud andmed noori puudutavate näitajate kohta on vähem usaldusväärsed.

⁹⁴ REITOX / European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2006, lk 12.

⁹⁵ Samas, lk 16.

⁹⁶ Eesti noorsootöö strateegia 2006–2013, lk 15.

⁹⁷ Kohtumine Tartu Linnavalitsuse Noorsooteenistuse, Tartu Noorteühenduste Kogu ja vabaühenduste

Kapitalismile üleminekuga on paratamatult kaasnenud materialismi ja tarbimismentaliteedi kasv. See nähtus koos sotsiaalse ootusega iseseisvuse suhtes on aidanud kaasa Eesti noorte soovile teenida raha. Paljudel noortel, eriti Tallinnas, tekib juba üsna varakult arusaam, et raha teenimine on olulisem kui muud tegevused, näiteks noorterühmitustes tegutsemine, vabatahtlikus töös osalemine või lihtsalt „noor olemine”. Tartu Noorteühenduste Kogus, nagu ka muudes noorteorganisatsioonides ja kodanikuühiskonnas üldiselt, on suur personalivoolavus, sest noored lahkuvad peagi tasuvatele töökohtadele.

Lisaks märkisid avaliku sektori ja vabaühenduste esindajad mitmel korral, et vaatamata noorte soovile töötada, ei kipu nad nn pehmete avalike teenuste ja kodanikuühiskonnaga seotud töökohtadele, sest neis sektorites on palgad madalamad kui mujal. Veel üheks näiteks on noorte töömalevate populaarsuse vähenemine, nagu märgiti eespool.

Üks tegur, mis tugevdab noorte soovi leida tasuv töö ning mida külastuse ajal mainisid paljud erinevad osapooled ja ka noored ise, on asjaolu, et noored ei tunnetata perekonna toetust. „Kasvatuskriisi” on viimastel kuudel (2007. aasta suvel ja sügisel) laialdaselt käsitletud ka meedias. Lisaks iseseisvale rahateenimisele ohutamisele soodustavat perekonna toetuse puudumine ka negatiivset käitumist. Positiivse aspektina toodi aga välja see, et isegi kui probleemi ulatus on liialdatud, siis keskendutakse nüüd rohkem vanemate ja õpetajate rollile, mitte ainult noorte süüdistamisele.⁹⁸

Teisalt ilmnes külastuse käigus, et iseäranis Tartus soovivad kooliealised noored rohkem neile mõeldud tegevusi, huvialaringe ja lihtsalt võimalust veeta vaba aega turvalises paigas. Mõnel juhul on sellised tegevused olemas, ent noored ei ole leidnud aega, uurimaks põhjalikult välja, mida kohalikel noorteklubidel ja muudel organisatsioonidel neile pakkuda on.⁹⁹ Nüüd, kus üliõpilastelt laekub vähem taotlusi, pakub EstYESi vabatahtliku töö programm üha rohkem huvi 15–18aastastele taotlejatele.

Olukord ei ole kogu riigis ühesugune – Tallinnas ja mujal on noori, kelle esmane eesmärk ei ole materiaalsete väärtuste tarbimine, ning eksisteerib eri subkultuure ja palju aktiivseid noori, kes osalevad mitmesugustes noortele suunatud tegevustes. Seda asjaolu on hea teada, et noortepoliitika kujundamisel ei lähtutaks arvamusest, nagu oleksid kõik noored eestimaalased rahale orienteeritud pragmaatikud.

Nagu märgitakse ka allpool, moodustavad enamiku noorte poolt toime pandud õigusrikkumistest nende õigusaktide rikkumised, mille kohaselt ei või noorte valduses olla tubakatooteid ega avatud alkoholitooteid. Kõrvuti mittesekkumise põhimõtetega, mis paljuski on hiljutiste sotsiaalsete ja majanduslike reformide aluseks, eksisteerivad ka üsna konservatiivsed suundumused. Näiteks on seadustatud teatav järelevalve noorte üle, mille kõige ilmsel näide on alla 18aastaste üleriigiline öine liikumispiirang, mis keelab ilma täiskasvanuta tänavatel viibimise (talvel pärast kella 23.00 ja suvel pärast südaööd).¹⁰⁰

esindajatega.

⁹⁸ Kohtumised vabaühenduste esindajatega, Alina Allastega, Tallinna Ülikooli, sotsiaalministeeriumi ja Tervise Arengu Instituudi esindajatega.

⁹⁹ Kohtumine Tartu Noorsooteenistuse esindajatega.

¹⁰⁰ Kohtumised noorteosakonna, Tartu Linnavalitsuse Noorsooteenistuse ja vabaühenduste

Narkootikumide, alkoholi ja tubaka tarvitamine

Keelatud ainete tarbimine noorte seas on viimastel aastatel oluliselt kasvanud ja umbes 70% alaealiste (alla 18aastaste) poolt toime pandud õigusrikkumistest moodustavad alkoholi ja tubakatooteid käsitlevate õigusaktide rikkumised.¹⁰¹ Riskantsed harjumused kipuvad sageli kontsentreeruma, mis tähendab seda, et riskantsemat seksuaalelu elavad noored tarvitavad ka alkoholi, tubakatooteid ja narkootikume sagedamini kui need noored, kelle seksuaalelu on vähem riskidega seotud.¹⁰² Keelatud ainete tarvitamisega seotud reaalsus on keerukam kui avalikes aruteludes esitatu: osaliselt keelatud ainete vähese ringluse tõttu nõukogude ajal ja osaliselt süstitavate narkootikumide rolli tõttu Eesti HIVi epideemias ollakse üldiselt arvamusel, et igasugune narkootikumide tarvitamine on ühtviisi kahjulik. Tegelikuses on noorte seas välja kujunenud narkootiliste ainete tarvitamine lõõgastuse eesmärgidel, mille puhul ei tarbita heroini ja kõige tugevamatoimelisi narkootikume, ning narkootikumide tarvitamist peetakse mõnes subkultuuris normaalseks.¹⁰³ Ehkki pärast HIVi epideemia puhkemist on narkootiliste ainetega seotud poliitikas ja diskussioonis nulltolerants asendunud kahjude vähendamisega, ei ole noorte üldine arusaam narkootikumide tarvitamisest selle hoiakuga kaasa läinud.

Laste uimastisõltuvuse ravi ja rehabilitatsioon moodustavad olulise osa Tallinna Linnavalitsuse narkovastasest tegevusest, mille kulud moodustasid aastatel 2003–2005 keskmiselt üle ühe kolmandiku kulutustest (mõiste „lapsed” ei ole määratletud).¹⁰⁴ Antud valdkonna väljapaistvate teadlaste sõnul peab uimastisõltuvuse tekkimise ennetamisega kaasnema „kogukondade ja avaliku võimu ühiste moraalsete väärtushinnangute aktiivne taasloomine”.¹⁰⁵ Külästuse käigus märgiti, et riigis ei pruugi olla piisavalt vabaühendusi, mis tegeleksid uimastisõltuvusega laste rehabiliteerimisega.¹⁰⁶

Suitsetajate hulk suureneb noorte vanuse kasvades: iga päev suitsetab 14% 14–15aastastest, 20% 16–18aastastest ja 34% 19–29aastastest (2005. aasta andmed).¹⁰⁷ Tartus korraldatud uuringust, mille valimi moodustasid 14–18aastased kooliõpilased, selgus, et suitsetamine on korrelatsioonis halbade õpitulemustega. Tüdrukute hulgas viitab suitsetamine depressioonile.¹⁰⁸

Alkoholi kuritarvitamine on Eesti ühiskonnas märkimisväärne probleem, iseäranis venekeelse elanikkonna hulgas. Külaskäigu ajal jäi aga mulje, et inimesed näevad alkoholi kuritarvitamises sotsiaalset, mitte isiklikku probleemi. Aastatel 2003–2005 kasvas alkoholi tarbimine peaaegu kõikides vanuserühmades (vt tabelit) ja külaskäigu ajal märgiti mitmel puhul, et noored tarvitavad alkoholi stressi eest

esindajatega.

¹⁰¹ Justiitsministeerium, *Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007–2009*, lk 23, vt ka <http://www.kuriteoennetus.ee/25699>.

¹⁰² Lõhmus ja Trummal, 2005, lk 23.

¹⁰³ Kohtumine Alina Allastega.

¹⁰⁴ REITOX / European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2006, lk 14.

¹⁰⁵ Allaste ja Lagerspetz, *Drugs and doublethink in a marginalised community*. – *Critical Criminology* 13:3, jaanuar 2005, lk 267–285, <http://www.ingentaconnect.com/content/klu/crit/2005/00000013/00000003/00003184> (resümee).

¹⁰⁶ Kohtumine sotsiaalministeeriumi ja Tervise Arengu Instituudi esindajatega.

¹⁰⁷ Lõhmus ja Trummal, 2005, lk 9.

¹⁰⁸ Mari Järvelaid (2004), *Adolescent tobacco smoking and associated psychosocial health risk factors*. – *Scandinavian Journal of Primary Health Care*, 22:1, 50–53, <http://dx.doi.org/10.1080/02813430310000988>.

põgenemiseks.

Alkoholi tarvitamise sagedus viimase nelja nädala jooksul (%) ¹⁰⁹						
Vanuserühm	Mitte ühtki korda		Vähem kui kord nädalas		Kord nädalas või sagedamini	
	2003	2005	2003	2005	2003	2005
10–13	86,7	86,4	10,1	13,6	3,2	0,0
14–15	48,5	49,9	35,1	28,4	16,4	21,7
16–18	31,2	25,8	41,8	38,8	27,0	35,4
19–24	21,9	16,5	47,6	38,3	30,5	45,2
25–29	23,3	17,9	47,0	40,0	29,6	42,2

Samuti märgiti külaskäigu ajal, et teatud väike hulk noormehi on aldis autoga kihutamisele, mis on üks riskiva käitumise ilminguid.¹¹⁰

Seksuaalsus ja suguühendus astumine

Üldiselt ei ole seks tavapärane vestlusteema, sest eestlased on sellistes küsimustes üsna reserveeritud. Kondoomide reklaamimine on siiski aktsepteeritav ja külaskäigu ajal jäi mulje, et reservatsioonid on pigem maitseküsimus kui põhimõtteline vastasseis noorte seksuaalsusele. Tervise Arengu Instituut korraldab iga kahe aasta järel põhjaliku uuringu noorte seas HIViga seotud teadmiste, suhtumiste ja käitumise kohta, mis hõlmab ka seksuaalkäitumise mitmesuguseid aspekte.

2007. aasta andmed valmivad 2007. aasta lõpuks. 2005. aasta uuringu andmete kohaselt:¹¹¹

- 59% 15–24aastastest on olnud seksuaalvahekorras (20% 14–15aastastest ja 88% 19–24aastastest);
- esimene suguühendus leidis aset keskmiselt 16,1aastaselt, ja 62% noortest kasutas selleks kondoomi (märkimisväärne edusamm võrreldes 2003. aasta 46%ga);
- seksuaalselt aktiivsetest 15–24aastastest oli umbes ühel kolmandikul eelneva 12 kuu jooksul juhuslikke seksuaalpartnereid;
- alla poole uuringus osalenutest (48%) kasutas eelneva 12 kuu jooksul kondoomi iga suguühete ajal, ent 69% kasutas kondoomi oma viimase juhusliku suguühete ajal.

Eestis on mõned homoseksuaale ühendavad organisatsioonid, mis on alates 2004. aastast iga aastal korraldanud Pride'i rongkäigu. Aktivistide arv on väga väike, ent nendevaheline koostöö tundub olevat tõhus.¹¹² Äärmuslased ründasid 2006. aastal rongkäigus osalejaid (ka politsei kaitse oli napp), ent 2007. aasta rongkäik möödus vahejuhtumiteta. 2007. aastal Tallinnas toimunud rongkäigu teema oli „Kõik erinevad – kõik võrdsed” ja sellega toetati Euroopa Nõukogu noortekampaaniat mitmekesisuse ja sallivuse edendamiseks.

¹⁰⁹ Lõhmus ja Trummal, 2005, lk 9.

¹¹⁰ Kohtumine sotsiaalministeeriumi, Tervise Arengu Instituudi ja Eesti Seksuaaltervise Liidu esindajatega.

¹¹¹ Lõhmus ja Trummal, 2005, lk 22.

¹¹² Intervjuu Lisette Kampusega organisatsioonist Diversity, http://www.ilga-europe.org/europe/guide/country_by_country/estonia/third_gay_pride_march_in_tallinn_bashed_by_young_skinheads.

Võrreldes Euroopa Liidu keskmisega on Eesti avalik arvamus homoseksuaalsete paaride inimõiguste suhtes märkimisväärselt vähem salliv: 21% inimestest toetab homoseksuaalsete inimeste õigust abielluda ja 14% toetab selliste paaride õigust laste adopteerimisele.¹¹³ Seksuaalvähemuste vastu suunatud vägivald ei ole küll ulatuslik, ent mitteametlike andmete kohaselt on verbaalsed solvangud avalikes kohtades tavapärased. Politsei ei kogu andmeid homoseksuaalsete inimeste vastu suunatud viharoimade kohta.¹¹⁴

Külaskäigu ajal mainiti mitmel korral, et noorsootöötajad käsitlevad seksuaalsusega seotud küsimusi harva. Organisatsioon KITA & P koostab juhendmaterjali noorsootöötajatele, õpetajatele ja teistele noorukitega töötavatele inimestele, et aidata noori inimesi sooidentiteedi ja homoseksuaalsusega seotud küsimustes. Juhend peaks avaldatama 2007. aasta novembris.

Liitude moodustamise, abielu ja laste saamisega seotud suundumused

Eesti elu teatud aspektid on juba kaua aega olnud suunatud pigem lääne kui ida poole: abielu ja lastesaamise poolest on Eesti läbi ajaloo järginud Euroopa (eriti Skandinaavia) eeskujut.¹¹⁵ 2006. aastal oli esmasünnitajate keskmine vanus 25,36 aastat, samas kui 1994. aastal oli see 22,8.¹¹⁶ Abielust sündinud laste osakaal on langenud 1988. aasta 75%lt 52%ni 1996. aastal ja 42%ni 2006. aastal.¹¹⁷

Lahutuste arv on 20–24aastaste seas viimase kümne aasta jooksul märkimisväärselt vähenenud (15–19aastaste seas on absoluutarvud väga väikesed). Ka noorte inimeste abielude arv on viimase kümne aasta jooksul vähenenud, ent palju vähem (20–24aastaste naiste seas üldse mitte), ja hakkas 2006. aastal jälle kasvama. 2006. aastal oli esmakordsete abiellujate keskmine vanus meeste puhul 29 aastat ja naiste puhul 26,5 aastat (esmakordsete abiellujate keskmine vanus on igal aastal kasvanud alates 1992. aastast, mil see oli meeste puhul 24,6 aastat ja naiste puhul 22,3 aastat).¹¹⁸ Mitmerahvuselistesse perekondadesse sündinud lastel on palju sagedamini venelannast ema kui eestlannast ema.¹¹⁹

Eesti perepoliitika on mitmetahuline.¹²⁰ Peamine eesmärk on toetada inimesi laste saamisel, et suurendada sündimust. Perepoliitika aluseks on põhimõte, et vanematel peaks olema võimalik ühendada töö- ja pereelu ning et värsked lapsevanemad peavad saama lapse kasvatamiseks töölt puhkust. Vaatamata sellele, et õigusaktides on see võimalus selgelt ette nähtud, jäävad väga vähesed mehed lapsepuhkusele. See viitab nii juurdunud traditsioonile kui ka asjaolule, et meeste sissetulekud kipuvad olema naiste omadest suuremad.¹²¹ Noored pered võivad sada rahalist abi eluaseme ja mööbli soetamisel. Tähelepanu alla on võetud ka kindlad rühmad – näiteks kõrgkoolide üliõpilastel ja lõpetajatel on õigus taotleda oma õppelaenude kustutamist 50% ulatuses iga lapse sünni puhul. Et julgustada töötavaid inimesi lapsi saama, makstakse 15 kuu jooksul pärast lapse sündimist vanemahüvitist, milleks on vanema eelnev töötasu (teatava maksimumsumma piires).

¹¹³ Eurobarometer 66, Eesti avaliku arvamuse uuring (korraldatud 2006. aasta lõpul), http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_en.pdf, lk 43–46.

¹¹⁴ Kohtumine vabaühenduste esindajatega.

¹¹⁵ K. Katus, A. Purr, L. Sakkeus, 2005, lk 243–244.

¹¹⁶ Eesti Statistikaamet, <http://www.stat.ee>.

¹¹⁷ Eesti Statistikaamet, <http://www.stat.ee>.

¹¹⁸ Eesti Statistikaamet, <http://www.stat.ee>.

¹¹⁹ Eesti Statistikaamet, <http://www.stat.ee>.

¹²⁰ Sotsiaalministeerium, Family Benefits in Estonia. – *Factsheet January 2007*.

¹²¹ Kohtumised Avatud Eesti Fondi esindajatega.

Lisaks riiklikule rahalisele toetusele aidatakse töö- ja pereelu ühitada ka muude meetmete abil: Euroopa Sotsiaalfond / EQUAL toetab Eesti Tööandjate Keskliidu ja selle partnerite poolt elluviidavat projekti, mille eesmärk on tuua väikeste laste vanemad tööturule tagasi (noored ei ole siiski selle projekti esmane sihtrühm).¹²² Eestis on kehtestatud lastega peredele maksusoodustused, mis osaliselt aitavad vältida töötuslõksu.¹²³

Noorte osalemine ühiskonnas

Külaskäigu ajal Eesti Noorteühenduste Liidu ja noorte vabaühenduste esindajatega toimunud kohtumistel jäi mitmel korral mulje, et noortel on üldiselt negatiivne või ükskõikne suhtumine kodanikuühiskonnas osalemisse. Ühe koolides kohtumisi korraldava vabaühenduse esindaja sõnul on noored, kellele organisatsioon nende õigusi tutvustab, oma õigustest kuulates äärmiselt üllatunud ning isegi noored, keda seob mingi ühine eesmärk või põhjus (näiteks LGBT-noored), ei usu eriti poliitilise selgitustöö kasulikkusse.¹²⁴ Eesti Noorsootöö Keskus on seadnud enesele eesmärgi edendada noorte osalemist ühiskonnas toimuvates otsustusprotsessides. Riiklikul tasandil tegutsevatel organisatsioonidel on jäänud mulje, et vene keelt kõnelevad noored on vähem aldis ametlikult erinevate ühenduste töös osalema. Programmi Euroopa Noored Eesti büroo teatas, et venekeelsete noortega on loodud positiivsed suhted koolide, kultuurikeskuste, muude organisatsioonide ja üksikisikute kaudu.

Noortes valimiste vastu huvi tekitamine oli üks põhjendustest Internetis hääletamise võimaluse tekitamisele 2005. aasta kohalike omavalitsuste valimistel – enam kui 90% 15–24aastastest kasutavad Interneti ja peaaegu kaks kolmandikku noortest on väljendanud oma eelistust Internetis hääletamise suhtes.¹²⁵ Reaalsuses aga ootused ei täitunud – vaatamata Internetis hääletamise võimalusele ei suurenenud noorte osakaal 2007. aasta üldvalimistel kuigivõrd ning elektrooniliselt ja valimisjaoskonnas hääletajate profiil jäi väga sarnaseks.¹²⁶ 2007. aasta märtsi valimiste väljumisküsitluste tulemustest ilmnas siiski, et vaatamata noorte vähestele huvile poliitika vastu olid 18–24aastased veidi aktiivsemad valijad kui teised alla 60aastaste vanuserühmade esindajad.¹²⁷

Kogu riigis on koolides ja ülikoolides moodustatud õpilasesindused, mida riiklikul tasandil esindavad katusorganisatsioonid. Eesti Üliõpilaskondade Liit esindab nominaalselt 95% Eesti üliõpilastest. Samuti tegutseb riigis Eesti Õpilasesinduste Liit.¹²⁸ Haridus- ja teadusministeeriumi noorteosakonna eesmärk on suurendada noorte osalust näiteks sellistes valdkondades nagu õppekavade väljatöötamine.¹²⁹ 2005. aastal osales ainult 3% 7–26aastastest noorteliitude tegevuses.¹³⁰

¹²² „Choices and Balance”, <http://www.cb.ee/index.php?id=718>.

¹²³ Maailmapank, 2007, lk 11. Vt ka Eurostati aastaraamatut 2006-7, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-06-001/EN/KS-CD-06-001-EN.PDF, lk 113–128.

¹²⁴ Kohtumine vabaühenduste esindajatega.

¹²⁵ Ülle Madise, Riigikogu põhiseaduskomisjoni nõunik, *E-voting in Estonia*, www.vvk.ee/english/ylle.ppt.

¹²⁶ Kirjavahetus ASiga Sertifitseerimiskeskus.

¹²⁷ Kirjavahetus ASiga Sertifitseerimiskeskus.

¹²⁸ Eesti Õpilasesinduste Liit, <http://www.escu.ee/>; ja Eesti Üliõpilaskondade Liit, <http://www.eyl.ee/index.php?page=166&>.

¹²⁹ Kohtumine haridus- ja teadusministeeriumi noorteosakonna esindajatega.

¹³⁰ Haridus- ja teadusministeerium, *Eesti noorsootöö strateegia 2006–2013*,

Noored tegutsevad veel ka piirkondlikes noorteesindustes, kohalikes noorteparlamentides ja noorsootöökomisjonides. Sellised struktuurid on aga Eestis erandlikud.¹³¹ Ehkki kohalikud olud on erinevad, võib öelda, et ressursside ja tahtmise puudumine ning noorsootöö vähene tähtsustamine on põhjused, miks paljudes kohalikes omavalitsustes puuduvad tugevad struktuurid, milles noored saaksid osaleda. Osalemise võimaluste vähesus võib viidata noorte endi vähesele nõudlusele.

Eesti Noorteühenduste Liit loodi 2002. aastal 25 Eesti noorteühenduse poolt. Nüüdseks kuulub liitu 51 organisatsiooni mitmesugustest noorte tegevuse valdkondadest. Arvestades noorte eestimaalaste vähest osalemist organisatsioonides ja Eesti Üliõpilaskondade Liidu hiljutist lahkumist, võib väita, et Eesti Noorteühenduste Liit esindab 1–6% noortest eestimaalastest.¹³² Eesti Noorteühenduste Liidu panust Eesti noorsootöösse tunnustatakse haridus- ja teadusministeeriumi veebisaidil.¹³³ Haridus- ja teadusministeeriumi nõustava noortepoliitika nõukogu üheteistkümnest kohast kuus on reserveeritud noorteorganisatsioonide esindajatele, kelle valimise korraldab Eesti Noorteühenduste Liit (valimisel võivad osaleda ka mitteliikmed).

Arvestades ajaliste ja rahaliste ressursside vähesust, on Eesti Noorteühenduste Liidu peamised eesmärgid arendada oma liikmesorganisatsioonide suutlikkust ja mõjutada noortepoliitikat. Konkreetsemate küsimustega, milleks on näiteks lõimimise ja sotsiaalse ühtekuuluvuse edendamine ning teadlikkuse suurendamine seksuaal- ja soojätkamishügieenist, tegelevad ennekõike Eesti Noorteühenduste Liidu liikmeteks olevad organisatsioonid. Eesti Noorteühenduste Liit ja Eesti Õpilasesinduste Liit on pidanud läbirääkimisi projekti üle, mille eesmärk on edendada koolides demokraatiat. Projekti oodatavad tulemused on esialgu veel ebaselged.

Vabatahtlik töö kui selline on Eestis alles üsna uus nähtus ja selle pikaajaline mõju noorte tegevusele Eestis ei ole selge.¹³⁴ Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus on siseministeeriumi toetusel koostanud vabatahtliku tegevuse arengukava aastateks 2007–2010. Ehkki valitsus ei ole seda kava vastu võtnud ja see ei tekita kohustusi, antakse vabatahtliku tegevuse arengukavas suuniseid vabatahtliku tegevuse arendamiseks Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni (vt allpool) raames.

Riigikogu võttis kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni vastu 2002. aastal. Selles dokumendis on pandud paika **kodanikuühiskonna** (st kodanikeühenduste) **rolli, arengu ja toetuse** normatiivsed põhimõtted ning sätestatud, et kodanikuühiskonna arengu eest vastutavad vastastikku avalik sektor ja mittetulundussektor.

Sotsiaalteenuste osutamise „tööjaotuses” riigi ja sotsiaalpartnerite vahel on kodanikuühiskonna organisatsioonidel keskne roll, iseäranis nn pehmemate sotsiaalteenuste puhul, nagu seda on sotsiaaltöö.¹³⁵

Arvestades selle rolli olulisust, on esinenud teatavat rahulolematust nende teenuste rahastamise viisi üle. Pikemaajalised rahastamiskokkulepped oleksid teenuste osutamise stabiilsuse seisukohalt väga kasulikud. Näiteks Eesti Seksuaaltervise Liidu puhul tähendab

www.hm.ee/index.php?popup=download&id=5807, lk 25.

¹³¹ *Estonian National Report Concerning the Priority of Participation*, lk 8.

¹³² Kohtumisel Eesti Noorteühenduste Liidu, programmi Euroopa Noored Eesti büroo, vabaühenduste ja noorteosakonna esindajatega esitatud erinevad hinnangud.

¹³³ <http://vana.hm.ee/uus/hm/client/index.php?135262301323341025>.

¹³⁴ Kohtumine programmi Euroopa Noored Eesti büroo esindajatega.

¹³⁵ Vt näiteks noorsootöö strateegiat lk 10.

stabiilne rahastamine (suuresti haigekassa poolt) seda, et liidul on võimalik vastavalt kavandada oma tulevase tegevusi.¹³⁶ Varasem praktika, mille puhul rahastamiskokkuleppeid sõlmiti iga aasta kohta eraldi, seda stabiilsust ei taganud. Mõnede peamiste teenuseosutajate (sealhulgas seksuaal- ja soojätkamishügieeni valdkonnas) arvates kahandab ebakindel rahastamine nende teenuste kvaliteeti. Erinevad rahastamisallikad muudavad haldamise keerulisemaks.¹³⁷

Paljud organisatsioonid alates Avatud Eesti Fondist kuni programmi Euroopa Noored Eesti büroo ja Eesti Noorteühenduste Liiduni võimaldavad toetust kodanikuühiskonna organisatsioonide suutlikkuse arendamiseks.

Mitmel korral märgiti, et venekeelse elanikkonna seas on kodanikuühiskond väiksemal määral ametlikult organiseerunud. Venekeelsed organisatsioonid osalevad kohalikes tegevustes ja riiklikes süsteemides Eesti büroo ja vabatahtliku töö korraldajate (nt EstYES) kaudu. Eesti Noorsootöö Keskus ja Eesti Noorteühenduste Liit teevad jõupingutusi venekeelsete rühmade suutlikkuse arendamiseks. Need on muidugi riiklikul tasandil tegutsevad organisatsioonid, ent üldiselt (välja arvatud sellistes valdkondades nagu sooline võrdsuslikkus) on võrgustike loomine ja lõimumine kahe kogukonna kodanikuühiskonna organisatsioonide vahel väga piiratud.¹³⁸

ELi programmi Euroopa Noored Eesti büroo on üks peamisi institutsioone, mis edendab Eestis noorte osalemist kodanikuühiskonnas. Lisaks spetsiifiliste projektide toetamisele, näiteks rahvusvaheline noortevahetus Georgiaga 2006. aastal nimetusega „Youth for peace between the cultures”, täidab programmi Euroopa Noored Eesti büroo tähtsat rolli Eesti noorteorganisatsioonide suutlikkuse arendamisel. Programmi raames on kehtestatud pikaajaline koolitusstrateegia, mille alusel pakutakse koolituskursuseid, mis hõlmavad aktiivse kodaniku koolitust, vabaõpet, teadmisi erinevate kultuuride kohta ja projektide juhtimist.¹³⁹

Programmi Euroopa Noored rahastamist kärbiti 2007. aastal 2006. aastaga võrreldes ühe kolmandiku võrra (programmi rahastab Euroopa Komisjon) ning projekte toetatakse nüüd järgmistes prioriteetsetes valdkondades: maapiirkondade ja väikelinnade noored; ebapiisava eesti keele oskusega noored; teatud tõrjutud rühmadesse kuuluvad noored, sealhulgas puuetega noored ja pikaajaliselt töötud noored (see ei tähenda, et teiste noorterühmade algatusi ei kaalutaks). Eesti noored võtavad sageli osa ELi koolituskeskuse Salto poolt korraldatavatest koolituskursustest.

Üks programmi Euroopa Noored Eesti büroo tegevuse olulisi aspekte on asjaolu, et tegemist on ainukesel institutsiooniga, mille kaudu on võimalik rahastada ka neid noori, kes ei ole ametlikult organiseerunud.¹⁴⁰

Eesti noorteorganisatsioonid on Euroopa Liidu noorteprogramme hästi kasutanud – 2005. aasta detsembris toimunud Noortenädala raames läbi viidud Euroopa noorte auhinnatseremoonial arvati Eesti projektid viiest kategooriast neljas viie parima hulka.¹⁴¹

Noortepoliitika ja noorsootöö

¹³⁶ Kohtumine sotsiaalministeeriumis.

¹³⁷ Kohtumine Tartu Linnavalitsuse Noorsooteenistuse ja vabaühenduste esindajatega.

¹³⁸ Kohtumised Avatud Eesti Fondi, vabaühenduste, Eesti Noorteühenduste Liidu ja Eesti Noorsootöö Keskuse esindajatega.

¹³⁹ Eesti noorsootöö ülevaade, <http://ungdomslov.no/int/estland2.pdf>, lk 5.

¹⁴⁰ Kohtumine programmi Euroopa Noored Eesti büroo esindajatega.

¹⁴¹ Euroopa Komisjon, hariduse ja kultuuri peadirektoraat, pressiteade, European Youth Week, 5-11 December 2005: Rewarding Europe's Youth.

Eesti noortepoliitika on Euroopas üks paremini kirjeldatud noortepoliitikaid. 1999. aastal jõustunud noorsootöö seadus näeb Eestis noortega seotud tegevuseks ette tugeva õigusliku aluse ja selles on noorsootöö määratletud järgmiselt:

„Noorsootöö on noortele tingimuste loomine arendavaks tegevuseks, mis võimaldab neil vaba tahte alusel perekonna-, tasemekoolituse- ja tööväliselt tegutseda.”¹⁴²

Seadus sätestab haridus- ja teadusministeeriumi (noortega seotud tegevust kontrolliv ministeerium) ja teiste ametiasutuste vastutusalad ning kirjeldab noorsootöö rahastamist. Noortepoliitika ja noorsootöö arengu aluseks olev raamdokument on noorsootöö strateegia 2006–2013, milles on välja toodud laiemad tendentsid, prioriteedid ja kohustused.¹⁴³ Haridus- ja teadusministeeriumi noorteosakond koostab strateegia alusel perioodilisi tegevuskavu. Tegevuskava aastateks 2006–2007 hõlmas ainult riigi tasandil ellu viidavat tegevust. 2008. aasta tegevuskava hõlmab ka kohalike organisatsioonide ja vabaühenduste tegevust ning selles pannakse paika alused noortepoliitika väljatöötamiseks aastateks 2009–2013 koostöös kõikide asjaomaste institutsioonidega.¹⁴⁴

Spetsiifilisteks noortele mõeldud struktuurideks on huvikoolid, noortekeskused ja noortelaagrid. Umbes 48 000 noort eestimaalast tegeleb muusika, muude kaunite kunstide, spordi ja teiste huvialadega umbes 300 huvikoolis. Neid huvikoole rahastatakse kohalike omavalitsuste eelarvetest ja osalemistasudest; umbes poolte koolide tegevust korraldavad kohalikud omavalitsused ja ülejäänud on eraomanduses. Haridus- ja teadusministeeriumi noorteosakonnast öeldi, et eesmärk on suurendada huvikoolide rolli vabahariduse andmisel, mis tähendab koostööd kohalike noortekeskustega.¹⁴⁵

Kogu riigis tegutsevad mitmesugused noortekeskused. Enamik neist on avatud noorsootöö keskused ning noorte teavitus- ja nõustamiskeskused. Avatud noorsootöö keskused on turvalised paigad, kus noored võivad koos aega veeta ja mõne konkreetse huvialaga tegeleda või siis lihtsalt kohtuda ja vestelda. (Noored igatsevad sageli sellist vaba aega ning eemalolekut koolist, töölt ja perekonna juurest.) Üks sellistest keskustest on Lille Maja Tartus. Tegemist on ühega linna noorsooteenistusele kuuluvatest noortekeskustest. Lille Maja pakub mitmesuguseid võimalusi tegutsemiseks, sh tantsustuudio, käsitöökoda, õppeklassid. Vabaühendustel on võimalik üürida ruume ja korraldada noorte tegevust. Keldrikorrus, mille väike rühm noori vabatahtlikke on täielikult remontinud ja ümber kujundanud, on muudetud avatud noortekeskuseks, mida pärast koolitunde kasutavad kümned kohalikud noorukid.

Noortelaagritele väljastab litsentse haridus- ja teadusministeerium ning nende tegevust korraldavad kohalikud omavalitsused, vabaühendused ja eraõiguslikud üksused. Igal aastal käib noortelaagrites umbes 30 000 noort. Veerandi laagritasudest kannab Eesti Noorsootöö Keskus ja ülejäänud maksavad inimesed ise. Umbes 25 laagrit tegutseb aasta ringi ja suviti lisandub neile kuni 100 suvelaagrit. Laagrites korraldatakse erinevat laadi tegevust, ent kõigile laagritele on ühine

¹⁴² Noorsootööseadus 1999, <http://vana.hm.ee/uus/hm/client/index.php?135262301326841052>.

¹⁴³ Haridus- ja teadusministeerium, *Eesti noorsootöö strateegia 2006–2013*, www.hm.ee/index.php?popup=download&id=5807.

¹⁴⁴ Kirjavahetus haridus- ja teadusministeeriumi noorteosakonna esindajatega.

¹⁴⁵ Kohtumine haridus- ja teadusministeeriumi noorteosakonna esindajatega.

tervisliku elustiili propageerimise aspekt. Laagri tegevuste sisu üle otsustavad laagri korraldajad, ent see peab olema kooskõlas noorsootöö strateegia eesmärkidega.

Noortepoliitika arendamiseks peab haridus- ja teadusministeerium nõu noortepoliitika nõukoguga. Nõukogusse kuulub 11 liiget, kellest kuus esindavad valitsusväliseid noorteühendusi ning ülejäänud viis esindavad asjaomaseid riiklikke institutsioone ja organisatsioone. Noortepoliitika tegevuskava 2009–2013 väljatöötamisel (mis 2007. aasta lõpul veel käis) annavad oma panuse kõik ministeeriumid. Noorteosakonna nõustaja sõnul:

„Noortepoliitika aluseks peaksid olema ministeeriumide ühtsed teadmised noorte kohta ... Noortepoliitika tegevuskava iseloomustab sihtrühmapõhine lähenemine, mille puhul noori nähakse tervikuna, mitte tööhõive, tervishoiu, hariduse, noorsootöö jne seisukohalt eraldiseisva rühmana.”¹⁴⁶

Noorsootööd rahastatakse mitmest allikast. Riigieelarvest toetatakse igal aastal üksjagu tegevusi ning antakse otsetoetust suurematele (500 ja enama liikmega) noorteorganisatsioonidele.

Haridus- ja teadusministeerium rahastab noorteosakonna tegevust ning sotsiaalministeerium, kultuuriministeerium ja siseministeerium rahastavad noorsootööd oma valitsemisalades.

Hasartmängumaksuga toetatakse noorte ja teiste elanikkonnarühmade, näiteks puuetega inimeste sotsiaalset infrastruktuuri ning rahastatakse koolitusi, seminare ja muid meetmeid. Eesti Noorsootöö Keskus kasutab hasartmängumaksust saadud raha noortelaagrite subsideerimiseks.

Noorsootöö infrastruktuuri, näiteks noortekeskuste hoonete renoveerimise rahastamisel on Eesti ametiasutused uuenduslikult kasutanud Euroopa Liidu struktuurifonde.

Kõige parem oleks, kui pärast tegevuskava väljatöötamist jääks tegutsema alaline ministeeriumidevaheline noortekomitee, mis annaks nõu noortega seotud küsimustes ja mis kujundataks näiteks Tartu Linnavalitsuse lapsesõbraliku linna algatuse alalise komisjoni eeskujul.

Kui haridus- ja teadusministeerium ja selle noorteosakond vastutavad poliitika eest, siis noorsootöö praktilise korralduse ja riiklikul tasandil toetamise eest vastutab Eesti Noorsootöö Keskus (ENTK). ENTK toetab noorsootöö erinevaid valdkondi, sealhulgas teavitamis- ja nõustamistegevust, noorsootöötajate koolitust, tegevust riskirühmadesse kuuluvate noortega ja tööleasumiseks vajalike oskuste arendamist. Eesti Noorsoo Instituudi ning Tallinna ja Tartu ülikoolide teaduskondade kaudu juhib ENTK ka noori käsitlevaid uuringuid ja andmete kogumist. Alates 2003. aastast on ENTK korraldanud asjaomaste valdkondade esindajate ümarlauakohtumisi, tagamaks, et noorsootöö sisalduks kohalikes arengukavades. Ei ole siiski selge, kas neil kohtumistel on ka reaalsel mõju.¹⁴⁷

Kohalike omavalitsuste tasand on noortega seotud tegevuste seisukohalt väga tähtis ja linnade volikogud on nende tegevuste elluviimisel peamised partnerid. Näiteks kohaliku tasandi noorteparlamendid ja -kogud on väidetavalt noorte osaluse tagamise olulised institutsioonid,¹⁴⁸ ehkki külastuse käigus saadud pealiskaudsete andmete põhjal jäi mulje, et neid institutsioone on vähe ja nad ei ole kuigi mõjusad. Kohalike omavalitsuste arengukavades pidid varasematel aastatel sisalduma

¹⁴⁶ Ardo Rohtla, noorteosakond, kirjavahetus autoritega, november 2007.

¹⁴⁷ Eesti Noorsootöö Keskus, *Youth work in Estonia*, lk 3.

¹⁴⁸ Eesti Noorsootöö Keskus, *Youth work in Estonia*, <http://www.entk.ee/failid/youthworkEST.doc> (word-formaadis dokument), lk 3.

kohaliku tasandi noorsootöö prioriteetid.¹⁴⁹ Arengukavade elluviimisel peetakse oluliseks vabaühenduste kaasamist võimalikult suures ulatuses.

Noorsootöö on Eestis omaette kutseala, mille reguleerimiseks on välja töötatud eraldi kutsestandard ja kvalifikatsioonide süsteem. Vene Föderatsiooniga piirnevas venekeelses linnas Narvas on võimalik omandada bakalaureusekraad multikultuurse noorsootöö erialal. Selle bakalaureusekraadi saanud inimesed lähevad tööle muu hulgas kohalike omavalitsuste noorteosakondadesse ja avatud noorte keskustesse. Praegu töötatakse välja noorsootöö kvaliteedi hindamise mehhanismi, mis on peamine 2006.–2013. aasta strateegias eesmärgiks seatud meede.¹⁵⁰

Noored on viimastel aastatel muutunud avalikus diskursuses üha olulisemaks. Seda tendentsi peegeldab ka noorte käsitlemine ühe sihtrühmana enamiku erakondade poliitilistes platvormides 2007. aasta üldvalimistel. Kõikidel peamistel erakondadel on üsna aktiivsed noortekogud (nende tegevus kattub mõnikord vabaühenduste laiemaga tegevusega¹⁵¹). Märkimisväärne on, et selle tasandi poliitikas osalevad noored mehed ja naised üsna võrdselt, ent kõrgematel positsioonidel kohtab naisi üha harvem.¹⁵²

Noorsootöö on eesti- ja venekeelse kogukonna lepitamise ja lõimimise protsessi lahutamatu osa – nagu on märgitud noorsootöö kontseptsioonis, suunatakse peamine tähelepanu ja enamik vähemuste lõimimise programmi materiaalseid ressursse noortele.¹⁵³ Üks näide selle kohta, kuidas noorsootöö näol võib olla tegemist eestlaste ja mitte-eestlaste koostöö võimalusega, oli Narvas 2007. aasta juunis toimunud Euroopa Noorte Nädal, mille raames programmi Euroopa Noored Eesti büroo kutsus kokku Narva mõlema keelekogukonna noored, et arutada nende kui noorte ühiste kogemuste ja probleemide üle.¹⁵⁴

Eesti on väike riik, mille poliitilist süsteemi iseloomustab eelkõige **detsentraliseerimine**. Eriti kehtib see noorsootöö valdkonna kohta, kus eesmärgiks on pakkuda noortele noorsootööga seotud teenuseid „noorte elukohale võimalikult lähedal”.¹⁵⁵ Ehkki noorsootöö strateegias 2006–2013 on noorsootöö riiklikud eesmärgid määratletud, tuleb vajadused ja konkreetsed prioriteetid kindlaks määrata kohalike omavalitsuste tasandil. Nii saab poliitika vastata olemasolevatele vajadustele ja tekitada kohalikes noortes mõjusa osalemise tunnet. Võimaldades diferentseeritud ja spetsiifilisi teenuseid, tekitab detsentraliseerimine samas ka ebavõrdsust juurdepääsu võimalustes. Ebavõrdsust esineb mitmes valdkonnas – nagu juba eespool märgitud, on seksuaalhariduse andmise tase väga erinev ning ka juurdepääs sellistele teenustele nagu subsideeritud lastehoid on maakonniti erinev. Avatud Eesti Fondi esindajate sõnul sõltub kooliõpilaste poolt Balti-Ameerika partnerlusprogrammi raames esitatud projektitaotluste arv ja kvaliteet kodanikuõpetuse kvaliteedist.¹⁵⁶ Vaatamata rahastamise erinevatele allikatele sõltub kohalikul tasandil tehtava noorsootöö finantseerimine suuresti kohaliku omavalitsuse seatud prioriteetidest. Sotsiaaltöö ja noorsootöö vahel tehakse suurt vahet, kusjuures sotsiaaltööle pööratakse palju enam

¹⁴⁹ Eesti noorsootöö kontseptsioon, punkt 3.2.

¹⁵⁰ Eesti noorsootöö strateegia 2006–2013, lk 26 ja 29.

¹⁵¹ Näiteks Rahvaliidu noortekogu Rahvaliidu Noored. Interneti-väljaanne *Through Other Eyes*: <http://www.lenversduregard.com/en-perspectives/index.php?itemid=15>.

¹⁵² Kohtumine Avatud Eesti Fondi naisteprogrammi esindajatega.

¹⁵³ Haridus- ja teadusministeeriumi noorteosakond, *Some observations about the integration of minority youth in Estonia*, <http://vana.hm.ee/uus/hm/client/index.php?135262301323341025>, lk 1.

¹⁵⁴ Euroopa Noorte Nädal 2007, üritused Eestis, <http://youthweek.eu/national-events-estonia.html>.

¹⁵⁵ *Estonian National Report Concerning the Priority of Information*, lk 4.

¹⁵⁶ Kohtumine Avatud Eesti Fondi esindajatega.

tähelepanu.¹⁵⁷ Paljudes kohalikes omavalitustes, eriti maapiirkondades ja mujal, kus majandusareng ei ole olnud nii edukas, ei ole kohalike omavalitsuste maksutulud kuigi suured. Sellistes tingimustes peetakse prioriteetseteks „elementaarsemaid” teenuseid, näiteks eakate ja kodutute eest hoolitsemist. Oma noorsooteenistus on olemas vähem kui 10%l 241 omavalitsusest.¹⁵⁸

Tartus on sealse noorsooteenistuse ning noorte kui konkreetse ja olulise sotsiaalse rühma tunnustamisega seotud olukord ilmselt parim kogu riigis. Noorsooteenistus uurib ja analüüsib 7–26aastaste kohalike noorte olukorda ning rahastab noorte töökeskusi ja laagreid. Linnavalitsusel on linna noortestruktuuridesse üldiselt positiivne suhtumine ja ta võtab noorte osalemist otsuste tegemisel küllaltki tõsiselt – Tartu Noorteühenduste Kogu ja noorteparlament ning õpilaste esindajad osalevad noorte jaoks olulistest töörühmades. Tartu lapsedõbraliku linna skeemi kaudu, mida toetab UNICEF, osalevad noored ka muude otsuste tegemisel. Kuid isegi Tartus ületab nõudlus noorte tegevuse järele pakkumise. Rohkem tuleks uurida noortele suunatud teenuste pakkumise ja nende teenuste nõudluse vahelist seost.

Ka noorsootöö Euroopa mõõde on oluline. Näiteks kuigi programmi Euroopa Noored Eesti büroo võtab taotlusi vastu ainult eesti ja inglise keeles, võib ta muudel teemadel suhelda ka keeles, milles asjaomased noored end kõige mugavamalt tunnevad, erinedes seega enamikust teistest riiklikul tasandil tegutsevatest organisatsioonidest.¹⁵⁹ Ka Euroopa Noortefoorum on väljendanud muret kodakondsuseta noorte olukorra pärast. 2008. aastal on Euroopa Komisjoni struktureeritud dialoogi¹⁶⁰ teema „Kultuuridevaheline dialoog”, millest lähtub oma töös programmi Euroopa Noored Eesti büroo ja millel võib olla positiivne mõju ka kultuuridevahelisele tegevusele, mis hõlmab muid elanikkonna rühmi.

Eestis on olemas nn erinoorsootöö valdkond, mille eesmärk on tõkestada noorte kuritegevust ja mille sihtrühmaks on riskantsete harjumustega noored.¹⁶¹ Alaealiste (alla 18aastaste) osakaal kuritegevuse statistikas langes aastatel 1995–2005 20%lt 10%le.¹⁶² Sellele vaatamata tuntakse Eestis muret, et kurjategijad muutuvad üha nooremaks ja korduvate rikkujate arv kasvab. Avaliku võimu reageering tundub olevat üsna konstruktiivne, kusjuures rõhuasetus on ennetaval tegevusel, mille puhul võetakse arvesse kriminaalse käitumise laiemaid sotsiaalseid tegureid, üritatakse vältida vanglakaristuste kohaldamist noorte suhtes ja positiivselt kõrvaldada retsidiivsuse ohtu. Seda ettevaatlikult positiivset suhtumist jagati ka 2006. aasta lõpul tehtud sõltumatus hinnangus noorte õigusrikkumiste kohta Eestis, ehkki Viljandi noortevangla tingimusi kritiseeriti karmilt.¹⁶³ See vangla suletakse 2008. aastal ja noored kinnipeetavad paigutatakse ümber üldvanglatesse, ehkki mõned noortega töötamise kogemusega vanglaametnikud on selle mõtte suhtes kahtleval seisukohal.

Programmi Euroopa Noored Eesti büroolt on tulnud algatus vanglaametnike koolitamiseks vabaõppe ja projektijuhtimise valdkonnas ning noorte kinnipeetavate projektialgatuste toetamiseks. Reageeringud sellele algatusele on olnud positiivsed ja mitte ainult noorsootöö valdkonnas, vaid ka ajakirjanduses. 2007. aasta lõpuks oli Eesti erinevates kinnipidamisasutustes korraldatud enam kui kümme noorteprojekti.

¹⁵⁷ Kohtumine Eesti Noorsootöö Keskuse esindajatega.

¹⁵⁸ Kohtumine Tartu Linnavalitsuse noorsooteenistuse esindajatega.

¹⁵⁹ Kohtumine programmi Euroopa Noored Eesti büroo esindajatega.

¹⁶⁰ *Struktureeritud dialoog* on vahend noorte aktiivseks kaasamiseks aruteludes ja dialoogi eesmärgiga kujundada Euroopa strateegiaga seotud poliitikat. Vt http://ec.europa.eu/youth/policies/structured_en.html.

¹⁶¹ Eesti noorsootöö strateegia 2006–2013, lk 23.

¹⁶² Justiitsministeerium, *Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava*, lk 4.

¹⁶³ Trevor Philpott / LifechangeUK, *Visit to Estonia*, 2006, www.lifechangeuk.com/churchill.htm.

Väiksemate kuritegude ja noorte antisotsiaalse käitumise vähendamist taotletakse peamiselt igas 15 maakonnas asuva alaealiste asjade komisjoni tegevuse kaudu. Nendesse komisjonidesse kuuluvad haridussektori, sotsiaalhoolekandetasutuste ja politsei esindajad, kes kohtuvad igal aastal umbes 4000 alla 18aastase noorega (ligikaudu kaks kolmandikku neist on meessoost ja enamiku vanus on 14–15 aastat). Enamik rikkumisi on seotud alkoholi ja tubakatoodete valdamise ning popitegemisega (sageli rühmades).

Nende komisjonide positsioon on kusagil kohtu ja sotsiaalhoolekandeteenistuse vahepeal ning tavaliselt suunatakse noored psühholoogi, sõltuvusspetsialisti või sotsiaaltöötaja jutule või noorteprogrammis osalema. Enamik rahalisi vahendeid kasutatakse ennetustegevuseks ja rehabiliteerimiseks ning vähem kui 5% juhtudest saadetakse noored maksimaalselt kaheks aastaks erikoolidesse; registreeritud kuriteod kustutatakse noore 18aastaseks saades, st need ei kandu täiskasvanuikka edasi. Aastas tuleb komisjonidel umbes 5% juhtudest tegemist teha korduvate õigusrikkujatega.

Noorte teavitamine

Eesti Noorsootöö Keskus toetab noorte teavitamis- ja nõustamiskeskuste võrgustikku, muu hulgas nende keskuste töötajate järjepideva koolitamise kaudu, koostöös Euroopa Noorte Info ja Nõustamise Agentuuriga (ERYICA).¹⁶⁴ Eestis on noorte jaoks saadaval üsna palju teavet. Teavet saab näiteks Eesti Eurodeskilt,¹⁶⁵ Eesti noorte infopangast,¹⁶⁶ programmi Euroopa Noored Eesti büroolt¹⁶⁷ ja igal aastal Tallinnas korraldatavalt infomessilt „Teeviit”. Infomessil saab teavet õppimise, vaba aja veetmise, töötamise jms võimaluste kohta. Samuti leiavad infomessilt teavet noorsootöötajad. Infomessi korraldavad haridus- ja teadusministeerium ja ENTK alates 1994. aastast.¹⁶⁸

Noori käsitleva teabe puhul rõhutatakse noorsootöö strateegias vajadust „noorte eluolu järjepideva uurimise ja analüüsimise järele” kui noortepoliitika kujundamise üht alust.¹⁶⁹ ENTK toetab mõningaid uuringuid Eesti Noorsoo Instituudi kaudu; samuti viivad teadusasutused läbi olulisi täiendavaid uuringuid, sealhulgas perioodilist uuringut HIViga seotud käitumise, teadmiste ja hoiakute kohta. Euroopa Komisjonile esitatavad aruanded Euroopa Liidu ühiste prioriteetide kohta noorte teavitamise, osaluse ja vabatahtliku tegevuse valdkondades¹⁷⁰ on kasulikud teabeallikad, mis võimaldavad jälgida neis valdkondades tehtavaid edusamme.

„Ametlikumate” kanalite kõrval on veebisait www.rate.ee paljude noorte eestimaalaste jaoks peamine teabeallikas. Sellelt saidilt saab ennekõike teavet ürituste ja vaba aja veetmise võimaluste kohta, ent teavitus- ja nõustamisteenuste ühendamine olemasolevate populaarsete ressurssidega on üks potentsiaalne strateegia noorte juurdepääsuvõimaluste suurendamiseks.

Tartus toimunud kohtumisel märgiti, et noortel ei puudu mitte teave, vaid nõustamine.

¹⁶⁴ Eesti Noorsootöö Keskus, <http://www.entk.ee/?id=153&keel=eng>.

¹⁶⁵ Eesti Eurodesk, <http://www.eurodesk.ee>, eesti keeles.

¹⁶⁶ Noorsoo Infopank, www.nip.ee, eesti ja vene keeles.

¹⁶⁷ Euroopa Noored, <http://euroopa.noored.ee/>, eesti ja vene keeles.

¹⁶⁸ Noorte infomess „Teeviit” www.teeviit.ee/?keel=eng, eesti, vene, soome ja inglise keeles.

¹⁶⁹ Eesti noorsootöö strateegia 2006–2013, lk 16.

¹⁷⁰ Vt ELi õigusaktide kokkuvõtteid aadressil <http://europa.eu/scadplus/leg/en/cha/c11075.htm> ja <http://europa.eu/scadplus/leg/en/cha/c11076.htm>.

Praegu töötatakse peamiselt sotsiaalministeeriumi ning haridus- ja teadusministeeriumi koostöös välja noorte nõustamise integreeritud mudelit. Külastuse käigus kogutud pealiskaudsed andmed viitavad sellele, et paljude nõustamisteenuse osutajate vahel on juba hea koostöö, ent integreeritud mudel tähendaks tõhusamat ja usaldusväärsemat eesmärkide seadmist noorte nõustamisel sellistes valdkondades nagu psühholoogia, tervishoid, haridus ja tööturg.

ÜRO ja teiste rahvusvaheliste institutsioonide programmides osalemine

Enamik ÜRO programme Eestis on lõppenud – nii ÜRO Arenguprogramm kui ka ÜRO Rahvastikufond lõpetasid tegevuse möödunud aastatel, ent ÜRO Rahvastikufondi toetatavas haridusvõrgustikus Y-PEER on liikmeid ka Eestist. UNICEF on viimastel aastatel korraldanud hulga tegevusi, sealhulgas alaealiste poolt narkootikumide tarvitamise tõkestamisele suunatud tegevusi.¹⁷¹

Eesti UNESCO Noorte Ühendus (EUYA) on möödunud aastatel ellu viinud mitu projekti. 2006. aastal osales noortevahetuse projektis nimetusega „Seks ja linn”, milles keskenduti seksuaalkasvatuse-, tervishoiu- ja sooküsimustele, 45 noort erinevatest Euroopa riikidest.¹⁷²

Nagu juba eespool märgitud, osalevad Eesti organisatsioonid ELi programmis Euroopa Noored ja Euroopa Vabatahtliku Teenistuse tegevuses. On ka piirkondlikke koostööplatvorme, näiteks Põhjamaade Nõukogu. Rahvusvahelised kodanikuühiskonna organisatsioonid nagu Avatud Ühiskonna Fond (Avatud Eesti Fondi kaudu) tegutsevad valdkondades, milles saavad osaleda ka noored.

Kokkuvõte

Noorte vajaduste toetamise keskkond on Eestis positiivne. Arvestades Eesti demograafiliste muutuste praegust seisust ja rahvastiku vananemist, on noortele suunatud märkimisväärsed ootused ühiskonna ja majanduse ülalpidamiseks järgnevatel aastatel.

Noored on ka peamine sihtrühm meetmete puhul, millega soovitakse parandada vähemusrahvaste lõimimist Eesti ühiskonda.¹⁷³ Noorte sotsiaalse pädevuse suurendamises nähakse võtit töötuse, kultuurilise eraldatuse, vähese osaluse ja ühiskonda lõhestavate hoiakutega seotud probleemide lahendamiseks.

Lisaks on Eestis olemas hästi välja töötatud noortepoliitika ja noorte tegevusele on ette nähtud küllaltki piisavad ressursid. Eesti noortepoliitikas on palju positiivseid struktuurilisi aspekte, muu hulgas hea seadusandlik alus, haridus- ja teadusministeeriumi aktiivne noorteosakond ja pädev rakendusbüroo. Täiendavad algatused nagu alaline ministeeriumidevaheline noortekomitee ootavad veel elluviimist, ent vähemalt tunnustavad ametnikud noori konkreetse elanikkonna rühmana sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonnas. Euroopa Komisjoni programmi Euroopa Noored Eesti büroo on aktiivne, fookustatud ja sõltumatu; Eesti Noorteühenduste Liidu liikmeskond kasvab ja liidul on head suhted riiklike asutustega.

Soodsale tegevuskeskkonnale ja noorte tegevusele antavale toetusele vaatamata on

¹⁷¹ Baltic Centre for Children at Risk, <http://www.childcentre.info/ngos/national/estonia/ifid2409.html>.

¹⁷² Eesti UNESCO Noorte Ühendus, http://www.euya.ee/?language=eng&page=projects_a_to_z&project=sex_and_the_city.

¹⁷³ Haridusministeeriumi noorteosakond, *Some observations about the integration of minority youth in Estonia*, <http://vana.hm.ee/uus/hm/client/index.php?135262301323341025>.

noorte osalus siiski väike. Lõpuks sõltub konkreetsest algatusest, kas inimene otsustab osaleda noortele suunatud tegevuses, mis peegeldub noorsootöö korraldajate (passiivses) „tingimuste loomises”. Lisaks sellisele tegevusele tuleks eesmärgiks seada noorte osaluse suurendamine ja passiivsete noorteni jõudmine.

Üks murettekitav küsimus on asjaolu, et noori puudutavates juhenddokumentides ei käsitleta sõnaselgelt noorte seksuaal- ja soojätkamishügieeni.¹⁷⁴ Ehkki noored on üks HIVi/AIDSi leviku tõkestamise strateegiate ja meetmete sihtrühm, on seksuaalhügieen HIVi/AIDSi leviku tõkestamisest laiem teema; noored peavad mõistma, et seksuaalhügieeniga seotud riskid ei ohusta mitte ainult traditsiooniliselt riskirühmadesse kuuluvaid inimesi (näiteks süstivaid narkomaane). Ei tohi tekkida ohtu, et suurema sündimuse eesmärk avaldab negatiivset mõju noorte juurdepääsule soojätkamisega seotud teenustele, sealhulgas rasestumisvastastele vahenditele. Selle mure teine aspekt on seksuaal- ja soojätkamishügieeni valdkonnas antava hariduse ebaühtlane tase riigis.

Nagu juba öeldud, on noored enamus- ja vähemusrühvuste lõimimise programmi keskpunktis. Diskrimineerimisest levinum on kahe keelekogukonna eraldatus ja senine äärmiselt piiratud lõimumine. Varasem venekeelsete elanike mittekaasamine (mõlemapoolne) Eesti riigi ülesehitamisse oli peamine tegur, mis aitas kaasa tänaste paralleelühiskondade ja pingete tekkimisele. Kodanikuühiskonna areng ja kodanike kaasamine on tõenäolisem, kui juba noored omavahel koostööd teevad. Vaatamata sellele, et marginaalsete rühmade juurdepääsu ei pea sellised institutsioonid nagu Eesti Noorsootöö Keskus prioriteetseks, on positiivne, et programmi Euroopa Noored Eesti büroo ja enamik suuremaid noorteorganisatsioone toetavad ühist tegevust.

Eestis ollakse vägagi huvitatud Euroopa programmides osalemisest ja koostööst teiste Euroopa riikidega, eriti noorsootöö valdkonnas. Seega on Eestil võimalik jagada oma noortepoliitikaga seotud tegevuspraktikat piirkondlikul tasandil ja saada kasu teiste riikide kogemustest.

¹⁷⁴ 1999. aasta noorsootöö seadus; noorsootöö kontseptsioon 2001; noorsootöö arengukava 2001–2004; noorsootöö strateegia 2006–2013.

Selle aruande koostamiseks uurisid autorid erinevaid materjale ja käisid Eestis isiklikult 2007. aasta oktoobris. Kõigepealt koostati aruande projekt, kasutades ennekõike ingliskeelseid avalikult kättesaadavaid materjale. Seejärel võtsid autorid ette sõidu Eestisse, et kohtuda erinevate valdkondade esindajatega ja saada nii põhjalikum ülevaade noortepoliitika arengu hetkeseisust. Mitmesuguste kohtumiste alusel aruannet laiendati ja täpsustati ning nüüd võib seda käsitleda iseseisva dokumendina, mis pakub teavet noorte olukorra ja vajaduste ning noortepoliitika arengu kohta Eestis.

See ülevaade moodustab ühe osa riikide ülevaadetest, mis on aluseks Kesk- ja Ida-Euroopat, Kesk-Aasiat ja Kaukaasiat hõlmavale laiemale piirkondlikule käsitlemisele noortepoliitika arengust ja ÜRO võimalikust panusest sellesse. Autorid soovivad tänada kõiki, kes selle ülevaate valmimisele kaasa aitasid, iseäranis Kadi Viiki sotsiaalministeeriumist, Reet Kosti programmi Euroopa Noored Eesti büroost, Anne Õuemaad Tartu noorsooteenistusest ja Anne Kivimäed haridus- ja teadusministeeriumi noorteosakonnast, kelle panus meie külastuse edukasse korraldamisse oli määrava tähtsusega.

Chris Grollman ja Yael Ohana
ÜRO Rahvastikufondi sõltumatud konsultandid
November 2007

Kellega me külastuse ajal kohtusime ja vestlesime
Kolmas sektor

LGBT organisatsioon Diversity
Eesti UNESCO Noorte Ühendus
Eesti Noorteühenduste Liit
Eesti Seksuaaltervise Liit
Noortevahetuse Arengu Ühing EstYES
Euroopa Komisjoni programmi Euroopa Noored Eesti büroo
Eesti Üliõpilaskondade Liit
Seksuaalkasvatusega tegelev organisatsioon Living for Tomorrow
LGBT organisatsioon Mea Culpa
Avatud Eesti Fond, naisteprogramm
Tervisekasvatusega tegelev organisatsioon Persona
Tartu Noorteühenduste Kogu
Tartu avatud noortekeskuse Lille Maja noored vabatahtlikud

Teadlased / noorsoouuringute korraldajad

Anu Laas, Tartu Ülikool
Airi-Alina Allaste, Tallinna Ülikool

Valitsus/poliitikud

Eesti Noorsootöö Keskus
Sotsiaalministeerium
Tervise Arengu Instituut
Tartu Noorteteenistus
Haridus- ja teadusministeeriumi noorteosakond

- Allaste, Airi-Alina, *Drug Cultures in Estonia – contexts, meaning and patterns of illicit drug use*. Tallinna Ülikooli Kirjastus: Tallinn, 2006, lk 12–13.
- Allaste, Airi-Alina ja M. Lagerspetz, Drugs and doublethink in a marginalised community. – *Critical Criminology* 13:3, jaanuar 2005, lk 267–285.
<http://www.ingentaconnect.com/content/klu/crit/2005/00000013/00000003/00003184> (resümee).
- Amnesty International, pressiteade 27. veebruar 2007, Estonia: Language police gets more powers to harass.
<http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR510012007?open&of=ENG-EST>.
- Amnesty International, Linguistic minorities in Estonia: discrimination must end. Detsember 2006,
<http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR510022006?open&of=ENG-EST>.
- Baltic Centre for Children at Risk, *The Estonian national committee for UNICEF*.
<http://www.childcentre.info/ngos/national/estonia/ifid2409.html>.
- BBC News. Europe's abortion rules. 12. veebruar 2007,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6235557.stm>.
- Briti Nõukogu, *Estonia Market Introduction*.
<http://www.britishcouncil.org/eumd-information-background-estonia.htm>.
- Brown, Kara, Indiana Ülikool, *Integration through Education? The Russian-Speaking Minority and Estonian Society*.
<http://www.indiana.edu/~isre/NEWSLETTER/vol6no2/brown.htm#6>.
- Committee for the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, kokkuvõtavad kommentaarid Eesti kohta. August 2007,
<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/39sess.htm>.
- Der Spiegel*, Tallinn, Estonia's wired capital. 29. august 2007,
<http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,502322,00.html>.
- Eesti Noorteühenduste Liit, tegevuskava 2006–2007.
<http://www.enl.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1237/workingplan.PDF>.
- Eesti Seksuaaltervise Liit, Youth friendly services in Estonia. Ettekanne 2006. aasta märtsis Ankaras toimunud sümposiumil, millel käsitleti noortesõbralikke seksuaal- ja soojätkamishügieeni teenuseid.
http://sbu.saglik.gov.tr/.../sempozyum_dokumanlari_eng/sempozyum_sunumlari/2ndDay/05_Presentation_KaiHaldre_e.ppt.
- Eesti UNESCO Noorte Ühendus.
http://www.euya.ee/?language=eng&page=projects_a_to_z&project=sex_and_the_city.
- Eesti Vabariigi Valitsus, *Noorsootööseadus 1999*.
<http://vana.hm.ee/uus/hm/client/index.php?135262301326841052>.
- Eesti Vabariigi Valitsus, *Eesti noorsootöö kontseptsioon*.
- Eesti Vabariigi Valitsus, *Eesti kõrgharidusstrateegia*.
<http://www.smartestonia.ee/public/files/HE%20strategy.doc>.
- Eesti Vabariigi Valitsus, *Estonian National Report Concerning the Priority of Voluntary Activities Among Young People*.
- Eesti Vabariigi Valitsus, *Estonian National Report Concerning the Priority of Information*.
- Eesti Vabariigi Valitsus, *Estonian National Report Concerning the Priority of Participation*.
- Eesti Vabariigi Valitsus, *Eesti tööhõive ja majanduskasvu tegevuskava täitmise aruanne 2005–2007*. Tallinn, 2006,
http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/nrp/ET_nrp_en.pdf.

Eesti Vabariigi Valitsus, Eesti Noorsootöö Keskus, *Estonian Youth Work in Brief*.
<http://ungdomslov.no/int/estland2.pdf>.

Eesti Vabariigi Valitsus, *Eesti Kodakondsus- ja Migratsiooni ameti aastaraamat 2006*.
http://www.mig.ee/downloads/312/aastaraamat_2006.pdf.

Eesti Vabariigi Valitsus, Eesti Noorsootöö Keskus, *Youth work in Estonia*.
<http://www.entk.ee/failid/youthworkEST.doc>.

Eesti Vabariigi Valitsus, haridus- ja teadusministeerium, *Eesti noorsootöö strateegia 2006–2013*. www.hm.ee/index.php?popup=download&id=5807.

Eesti Vabariigi Valitsus, haridus- ja teadusministeerium, *Instruction of Estonian literature in Estonian language in Russian-medium upper secondary schools*.
<http://www.hm.ee/index.php?048080>.

Eesti Vabariigi Valitsus, haridus- ja teadusministeerium, *Numeric data for schools with Russian as the language of instruction*. 2007.
<http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=6228> (.ppt-fail).

Eesti Vabariigi Valitsus, sotsiaalministeerium, Tervishoiuselts, Maailma Terviseorganisatsioon, *Cost-effectiveness of mental health interventions in Estonia*. 2005.
[http://www.sm.ee/est/HtmlPages/mental_health_cost/\\$file/mental_health_cost.pdf](http://www.sm.ee/est/HtmlPages/mental_health_cost/$file/mental_health_cost.pdf).

Eesti Vabariigi Valitsus, sotsiaalministeerium, Family Benefits in Estonia. – *Factsheet January 2007*. <http://www.sm.ee/eng/pages/index.html>, sotsiaalkindlustuse jaotis (vaadatud 16. oktoobril 2007).

Eesti Vabariigi Valitsus / Lillia Lõhmus ja Aire Trummal, *HIV/AIDS-related knowledge, behaviour and attitudes of young people in Estonia: brief survey report*. Tervise Arengu Instituut, Tallinn, 2005. http://www.tai.ee/failid/Youth_HIV_study_2005.pdf.

Eesti Vabariigi Valitsus, Tervise Arengu Instituut, *Public health situation in Estonia*.
<http://www.tai.ee/?id=4073>.

Eesti Vabariigi Valitsus, Eesti Statistikaamet. <http://www.stat.ee>;
<http://www.stat.ee/index.aw/section=188529>;
<http://www.stat.ee/index.aw/section=188546>.

Eesti Vabariigi Valitsus, justiitsministeerium, *Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007–2009*. Vt ka <http://www.kuriteoennetus.ee/25699>.

Eesti Vabariigi Valitsus, haridus- ja teadusministeeriumi noorteosakond, *Some observations about the integration of minority youth in Estonia*.
<http://vana.hm.ee/uus/hm/client/index.php?135262301323341025>.

Eesti Vabariigi Valitsus, justiitsministeerium, *Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava*.

EQUALi algatus / projekt „Choices and Balance”. <http://www.cb.ee/index.php?id=718>.

Euroopa Komisjon, Eurobarometer 66.
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_en.pdf.

Euroopa Komisjon, hariduse ja kultuuri peadirektoraat, pressiteade, European Youth Week, 5-11 December 2005: Rewarding Europe's Youth.

Euroopa Nõukogu inimõiguste komissari märgukiri Eesti Vabariigi Valitsusele, *Assessment of the progress made in implementing the 2004 recommendations of the Commissioner for Human rights of the Council of Europe*. Juuli 2007, www.lft.ee/tf.oigus/tf.failid/200787132829/Memorandum_to_Estonian_GO.doc.

European Foundation for the Improvement of Living and Working conditions, *Widening of the gender pay gap in Estonia*. Aprill 2007, www.eurofound.europa.eu/ewco/2007/01/EE0701029I.htm.

European Women's Lobby, Nordic-Baltic pilot project: Assistance and support to women victims of trafficking.
http://www.womenlobby.org/site/1abstract.asp?DocID=1459&v1ID=&RevID=&namePage=&pageParent=&DocID_sousmenu=.

- Eurostat, *Yearbook 2006-7*.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-06-001/EN/KS-CD-06-001-EN.PDF.
- Global Fund Grant Performance Report*. Mai 2007,
www.theglobalfund.org/search/docs/2ESTH_85_189_gpr.pdf.
- HEUNI / Martti Lehti, Trafficking in women and children in Europe. – *HEUNI raport nr 18*. <http://www.heuni.fi/uploads/to30c6cjxyah1l.pdf>.
- HEUNI / Morag MacDonald, A study of the health care provision, existing drug services and strategies operating in prisons in 10 countries from central and eastern Europe. – *HEUNI raport nr 23*. Helsingi, 2005.
<http://www.heuni.fi/12542.htm>.
- International Lesbian and Gay Association Europe, intervjuu Lisette Kampusega organisatsioonist Diversity.
http://www.ilga-europe.org/europe/guide/country_by_country/estonia/third_gay_pride_march_in_tallinn_bashed_by_young_skinheads.
- International Planned Parenthood Federation European Network, *Sexuality Education in Europe: a reference guide to policies and practices*. 2006, Brüssel.
<http://www.ippfen.org/en/Resources/Our+Publications/Sexuality+Education+in+Europe.htm>.
- Järvelaid, Mari, Adolescent tobacco smoking and associated psychosocial health risk factors. – *Scandinavian Journal of Primary Health Care*, 22:1, 2004, 50–53.
<http://dx.doi.org/10.1080/02813430310000988>.
- Katus, K., A. Purr, L. Sakkeus, Transition to adulthood in Estonia. – Blossfeld *et al* (eds.), *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*. Routledge: Abingdon, 2005.
- Kõre, Jüri, Tartu Ülikool, Social policy development in Estonia in liberal political and economic circumstances. Fafo seminar 2005. aasta juunis.
http://www.fafo.no/Oestforum/Estland/juri_kore.pdf.
- Lagerspetz, M. ja H. Vogt, Estonia. – J. Eckman ja F. H. Aarebrot (eds.), *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*. Teine trükk. Cheltenham, UK ja Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 2003, lk 57–93.
- Latvian Abroad* (ajaveeb). 2. august 2007. <http://latvianabroad.blogspot.com/2007/08/estonians-russians-defending-estonia-in.html> (tsiteeritakse postimees.ee artiklit).
- Maailmapank, *Social Assistance in Central Europe and the Baltic States*. 14. veebruar 2007.
http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/EU8_SocAssist_Feb07.pdf.
- Madise, Ülle, Riigikogu põhiseaduskomisjoni nõunik, *E-voting in Estonia*.
www.vvk.ee/english/ylle.ppt.
- Philpott, Trevor / LifechangeUK, *Visit to Estonia*. 2006.
www.lifechangeuk.com/churchill.htm. Postimees, 30. juuli 2007.
http://rus.postimees.ee/310707/glavnaja/za_rubezhom/20139.php.
- Realo, Anu, Comparison of Public and Academic Discourses: Estonian Individualism and Collectivism Revisited. – *Culture & Psychology*, 2003, 9, 47.
- REITOX / European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, *Estonia 2006 National Report*.
Through Other Eyes (ajaveeb).
<http://www.lenversduregard.com/en-perspectives/index.php?itemid=15>.
- Toomet, Kaie, Kai Part ja Kai Haldre, A decade of youth clinics in Estonia – *Entre Nous*, nr 58, 2004. <http://www.euro.who.int/document/ENS/en58.pdf>.
- UNAIDS, *2006 Aids epidemic update*.
http://data.unaids.org/pub/EpiReport/2006/09-North_America_Western_Central_Europe_2006_EpiUpdate_eng.pdf.

Viljandi Maavalitsus, *Connected services for integrating young mothers into the labour market*. <http://www.viljandimaa.ee/equal/?lang=eng>.

Värnik, Airi, Kairi Kõlves ja Danuta Wasserman (2004), Suicide among Russian in Estonia: database study before and after independence. – *British Medical Journal* 2005, 330, 176–177.

World Bank Development Prospects Group, *Migration and Remittances in Estonia*. 2005.
<http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1181678518183/Estonia.pdf>.

ÜRO Arenguprogramm, Maailmapank, *Poverty Assessment and Reduction Strategies in Estonia*. <http://www.un.lv/download/pover/povertyinEstonia.pdf>.

ÜRO Euroopa Majanduskomisjoni statistika Internetis.
<http://w3.unece.org/pxweb/Dialog/>.